

Současná výchova dětí v porozvodové situaci pohledem rodičů

Bc. Silvie Skřejpská

Diplomová práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Silvie Skřejpská**
Osobní číslo: **H150149**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Současná výchova dětí v porozvodové situaci pohledem rodičů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rodiny, výchovy, kvality života a stylu výchovy.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČÁP, J. 1997. Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-15-3.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

MATOUŠEK, O. 1993. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8

SOBOTKOVÁ, I. 2007. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda. Krize: psychologický a sociologický fenomén. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0888-4.

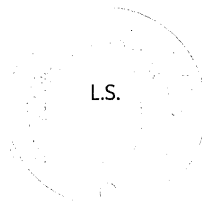
Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **21. listopadu 2018**

Termín odevzdání diplomové práce: **18. dubna 2019**

Ve Zlíně dne 21. listopadu 2018

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

1) Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, učiní-li někdo za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odjírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nakázání chybného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 nemá né vadu.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se orientuje na problematiku rozvodů a rozchodů, které jsou stále častým fenoménem naší dnešní společnosti. Tato práce je hlavně zaměřena na výchovu dětí/dítěte a možné změny ve výchově, které mohl zapříčinit rozvod/rozchod rodičů. Teoretická část charakterizovala výchovu, rodinu, rozvod a jeho důsledky. Praktická část zkoumá, zda došlo ke změně stylu výchovy dětí po rozvodu/rozchodu rodičů a co je nejčastější příčinou této změny ve výchově, a to za pomoci kvantitativního výzkumného šetření provedeného za pomoci dotazníků v elektronické podobě. Prezentace výsledků a doporučení pro praxi z výzkumného šetření patří do závěru diplomové práce.

Klíčová slova: funkční rodina, dysfunkční rodina, výchova, výchovné styly, střídavá péče

ABSTRACT

The thesis focuses on the issue of divorces and divorces, which are still a frequent phenomenon of our society today. This work is mainly focused on education of children/child and possible changes in education, which could be caused by divorce/divorce of parents. The theoretical part characterized education, family, divorce and its consequences. The practical part examines whether the style of upbringing of children after the divorce/divorce of parents has changed and what is the most frequent cause of this change in education through the use of quantitative research conducted using questionnaires in electronic form. The presentation of the results and recommendations for the practice of the research belongs to the conclusion of the thesis.

Keywords: functional family, dysfunctional family, upbringing, educational styles, alternating care

Děkuji paní doc. PhDr. Lence Haburajová Ilavské, PhD. za užitečnou metodickou a odbornou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také chci poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc nejen při zpracování diplomové práce, ale také při celém studiu na Univerzitě Tomáše Bati.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronicky nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 SOUČASNÝ POHLED NA RODINU	11
1.1 VYMEZENÍ POJMŮ POUŽITÝCH V DP	12
1.2 PŘEHLED PROBLEMATIKY V LITERATUŘE	16
1.3 SMYSL A VÝZNAM RODINY	20
2 FUNKČNÍ A DYSFUNKČNÍ RODINA.....	22
2.1 CHARAKTERISTIKA FUNKČNÍ RODINY	23
2.1.1 Ztráty a zisky funkční rodiny	27
2.2 VÝCHOVA DĚTÍ VE FUNKČNÍ RODINĚ.....	29
2.3 DYSFUNKČNÍ RODINA – PODOBY	31
2.3.1 Pojem dysfunkce, dysfunkční rodina	31
2.3.2 Podoby dysfunkční rodiny	33
3 ROZVOD A JEHO DŮSLEDKY PRO VÝCHOVU DĚTÍ V RODINĚ.....	36
3.1 VZTAHOVÉ, EKONOMICKÉ A VÝCHOVNÉ DŮSLEDKY ROZVODU	37
3.2 DOHODA O SVĚŘENÍ PÉČE O DĚTI V POROZVODOVÉ SITUACI.....	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	48
4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	49
4.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	49
4.2 STANOVENÍ HYPOTÉZ	51
4.3 METODA SBĚRU DAT	52
4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK	52
4.5 METODY STATISTICKÉHO ZPRACOVÁNÍ VÝZKUMNÝCH DAT	53
5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	54
5.1 VERIFIKACE HYPOTÉZ	60
5.2 DÍLČÍ CÍLE A JEJICH INTERPRETACE	66
6 VÝSLEDEK VÝZKUMU A DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	68
ZÁVĚR	70
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	72
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	76
SEZNAM OBRÁZKŮ	77
SEZNAM TABULEK.....	78
SEZNAM PŘÍLOH.....	79

ÚVOD

„Dobrý příklad není jednou z možností ovlivnit jiné lidi. Je to jediná možnost.“

Albert Schweitzer

Rodina je jednou z nejdůležitějších věcí každého z nás a hraje v našich životech velmi klíčovou a nepostradatelnou roli. Nejen pro její důležitost a nepostradatelnost, ale také časté diskuze o ní a její hlavní úloze „výchově“, která ovlivňuje a modeluje osobnost každého dítěte. Hlavním důvodem a motivací napsat tuto diplomovou práci je bohužel má osobní zkušenost a zkušenost mých blízkých, kamarádů a známých, kteří si prošli rozvodem či rozchodem a již vychovávali/vychovávají dítě/děti. Nejen média řeší problematiku „rodiny“, kdy je rodina v současné době ohrožována různými negativními vlivy, jakým je nedostatek finančních prostředků, nezaměstnanost, dluhy, ale nejzávažnějším a stále aktuálním problémem současné společnosti jsou rozvody/rozchody partnerů a jejich dopady na výchovu dětí. Dalším důvodem k výběru tohoto tématu je můj vřelý vztah k dětem a není mi lhostejné, když děti cokoli trápí. Nad výchovou dítěte přemýšlím, jako nad životním úkolem. Proto jsem svou diplomovou práci zaměřila na jeden z aktuálních problémů současné rodiny, a tím je rozvod/rozchod rodičů/partnerů a jeho vliv na výchovu dětí/dítěte

V diplomové práci popisují dva pojmy jako rozvod a rozchod, neboť s dnešními trendy vývoje rodiny, kdy hlavním znakem je pokles sňatečnosti a děti se častěji rodí do rodin s nesezdanými rodiči. Při rozchodu rodičů a stejně, tak i u rozvodu je nejdůležitější částí svěřením dětí/dítěte jednomu z nich. Pokud nejsou schopní se dospělí domluvit mezi sebou rozumně, dostává slovo soud a orgány sociálně-právní ochrany dítěte, bohužel stres, strach a úzkost z hádek rodičů dopadá i na děti a má negativní vliv na jejich výchovu a vývoj osobnosti.

Jedna z kapitol je věnována objasnění pojmů rodina, výchova, rozvod, střídavá péče a jejich podrobnější popis a objasnění dalších pojmů související s touto problematikou. Funkce rodiny a její nezastupitelnost je popsána podrobněji a zároveň postavení rodiny ve společnosti. Druhá kapitola charakterizuje rodinu na funkční a dysfunkční, výchovu v těchto rodinách a také podoby dysfunkční rodiny.

Rozvod/rozchod se stal v naší společnosti zcela běžnou záležitostí a její dopady na vztahy, ekonomickou situaci v rodině, výchovné důsledky a s tím související problematika svěřené péče o dítě/děti jsou uvedeny v poslední kapitole této diplomové práce. Rodiče jsou vzorem pro své děti a předávají jim své hodnoty, vzorce chování a zkušenosti. Měli by jim tak jít příkladem ve svém chování i v takových krizových životních situacích, jakým je rozvod či rozchod partnerů a to proto, že i nepříjemná a těžká životní situace má své řešení.

Praktická část diplomové práce má za cíl zjistit, jaký dopad má rozvod/rozchod na změnu stylu výchovy dětí/dítěte.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÝ POHLED NA RODINU

Významně mění se tendence současné podoby rodiny a výchovy v ní je výrazně zaznamenáno v 20. letech 19. století s příchodem osvícenství do českých zemí. Kdy mezi hlavní myšlenky tohoto období patří rovnoprávnost, rovnocennost obou pohlaví. Velmi pomalu se měnily dlouho zakořeněné přístupy celé společnosti k ženám, které byly společností vnímány jako majetek muže, bez vlastního názoru, bez vlastního zájmu a potřeb. Ale emancipace žen postupně sílí a má pozitivní vliv na rozvoj celé společnosti, stejně tak i v řešení sociálních problémů. (Malinská, 2005, s. 11)

Postupně se mění také zaseté koleje ve výchově. Dříve patriarchální rodiny, kde výchova a starost o domácnost byla výlučně v rukou ženy, otec plnil mužské role – zaopatřování rodiny a měl hlavní slovo, rozhodoval o všem sám, se díky emancipaci přenáší i na ženu. Můžeme říci, že ve většině současných rodin se žena podílí na živění i vedení rodiny. Nelze říci, že v dnešní době je to tak ve všech rodinách. Ale v některých se role obrátily a v mnohých se mužské a ženské role dělí mezi oba partnery.

Tato konkrétní změna, kdy ženy vydělávají, nemá vždy pozitivní dopad na rodinu. Z psychologického hlediska: muži se mohou cítit méněcenní, protože už nejsou jediní, kdo plní roli materiálního zabezpečení, nedej bože, pokud žena vydělává více než muž. A na straně druhé je žena, která chodí do zaměstnání, a navíc se musí postarat i o děti a domácnost. Stručně řečeno, muži se o svou roli jediného zabezpečovatele rodiny začali nuceně dělit se svou ženou a ženě navíc role přibyla. Nutně to musí vyvolat nespokojenost obou dospělých v rodině. Deprese a pocit neschopnosti u muže, a u žen nespokojenost, pocit neschopnosti dělat věci na sto procent a málo času na sebe. Tento model má celkově negativní dopad na celou rodinu. Aby si muži uhájili svou roli, vydali se na cestu: Hon za kariérou, tudíž většinu svého času tráví v práci, aby vydělali co nejvíce a plnili tak svou mužskou roli a uhájili své nenahraditelné postavení v rodině. A ženy bojující s ostatními povinnostmi, ve kterých nechtějí polevit. Tento nešvar může přecházet v další extrémní situaci, kdy si dospělí chtějí vydělané peníze užít. A tak se snaží své povinnosti a čas strávený s dětmi předat někomu jinému. Kupují si volný čas tím, že platí za pomoc v domácnosti, a také za hlídání pro své děti. Získají tím čas pro sebe, ale neuvědomují si, že soudržnost rodiny se takto narušuje a může to vyústit v problémové situace. Jako rozvrat rodiny, špatné chování dítěte.

Pokud bych to měla shrnout, žádný extrém a netýká se to jen rodiny a výchovy, není žádoucí. Současně je, ale velmi těžké najít rovnováhu, střed, kompromis, vyladění a harmonii celé rodiny.

Další vývoj rodiny lze zaznamenat v její velikosti a kolik dětí je žádoucí mít dle názorů většiny obyvatelstva v ČR. Je známo, že dříve měly rodiny více dětí, než je tomu dnes a z výsledku Výzkumu ústavu práce a sociálních věcí z roku 2006, vyplynulo, že: „...že lidé bez ohledu na to, v jaké fázi životního cyklu se zrovna nacházejí, i bez ohledu na skutečnost, zda děti mají či nikoliv, jednoznačně preferují dvě děti v rodině.“ (zdroj: www.demografie.info)

1.1 Vymezení pojmů použitých v DP

Rodina je skupina a instituce, základní jednotkou společnosti a také základním ekonomickým článkem, plnící určité funkce, zásadním způsobem ovlivňuje rozvoj psychiky. Skupina více osob spjatých pokrevními znaky. Základní funkce jsem vyjmenovala a popsala viz níže – kapitola 1.2.

Rodinu lze definovat z několika hledisek, ale existují společné znaky rodiny, na kterých se shoduje většina odborníků. Citové vazby, sdílené soukromí, vzájemná odpovědnost, předávání tradic. (Baštecká a kol. 2009, s. 318)

Z hlediska **psychologického**:

„Rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.“ (Hartlovi, 2009, s. 512)

Z hlediska **sociologického**:

„Rodina je obecně původní a nejdůležitější společenskou a institucí, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského a biologického druhu a výchova respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců chování a zachování kontinuity kulturního vývoje.“ (Petrušek, 1996, s. 940)

Z hlediska **pedagogického**:

„Rodina je nejstarší společenskou institucí, která plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce.“ (Průcha a kol., 2008, s. 202)

Právní řád České republiky ustanovuje zvláštní zákony týkající se rodiny 94/1963 Sb.– „trestné činy proti rodině a dětem“ nebo v právním řádu ČR nalezneme pojmy jako rodinná společenství, rodinný závod, ale všeobecnou definici rodiny v dnešní podobě právního řádu České republiky nenalezneme.

Rodičovství

Začíná již před narozením dítěte, mělo by obsahovat vše co je pro výchovu dítěte důležité a vede k utvoření nezávislé osobnosti, která je schopna bezproblémově žít ve společnosti. Rodičovství by mělo zajišťovat pocit bezpečí, lásky, jistoty a dostatek času komunikovat a věnovat se dítěti.

Rodinné prostředí

I když u všech rodin můžeme pozorovat podobné znaky, tak jedinečnost každé rodiny nalézáme v atmosféře rodiny. Myslíme tím prostředí naplněné různě intenzivními pocity a vztahy mezi členy rodiny. Zjednodušeně můžeme mluvit o náladě nebo ovzduší, která v rodině panuje. Pro správný, pozitivní vliv na osobnosti členů rodiny je bezesporu příznivější harmonická atmosféra rodiny. K čemuž přispívá společné stolování, vypomáhání s činnostmi v domácnosti, společné učení s dětmi, společné aktivity – výlety, kulturní zážitky, zábava, ale také otevřenost, naslouchání, empatie, slova povzbuzení a pochvaly, humor, komunikace a mnoho dalšího.

Odolnost rodiny neboli rodinná resilience je určitá schopnost rodiny účinně zvládnout náročnou životní situaci, dokázat odolávat stresu a opět vyhledat rovnováhu a harmonický stav rodiny. (Baštecká, 2009, s. 315 - 317)

Manželství/partnerství

Spojení dvou lidí opačného pohlaví za účelem vytvoření rodiny. Změna v chápání sebe jako nezávislého na společné chápání jednoty a vzájemnosti obou partnerů. Koalice, kde se oba

partneři dokáží vcítit do druhého, není jim zatěžko udělat kompromis, umí se vzájemně podpořit, sdílení jak dobrého, tak zlého. Dobře fungující manželství odolá vnějším negativním vlivům. (Minuchin, 2013, s. 59)

Tradice uzavírání manželství, výběru partnera pro manželství, počet partnerů v manželství je dáno kulturními odlišnostmi. Český právní řád neuznává polygamii (sňatek s více partnery).

V České republice je manželství uzavíráno dobrovolně, jde o institut, do kterého vstupují dva lidé opačného pohlaví. Dlouhodobě je manželství uznáváno jako institut pro výchovu dětí.

Průběh je upraven zákonem = sňatkem, ke kterému patří určité náležitosti. Vzniká svobodným a souhlasným projevem obou osob vstupujících do manželství, obřad je veřejný za přítomnosti dvou svědků. V České republice je uznáváno jak uzavření církevního sňatku, tak občanského sňatku. Snoubenci mohou po uzavření manželství používat jedno společné příjmení. V České republice je tradicí, že žena spíše přijímá příjmení po muži. V uzavření manželství mohou existovat i zákonné překážky a to nezletilost, neúplná svéprávnost. Sňatek nemůže uzavřít již dříve sezdána a dosud nerozvedená osoba, dále není možné uzavřít sňatek mezi příbuznými jak pokrevně, tak i ve vztahu pěstounském nebo mezi nevlastními sourozenci. (© Občanský zákoník)

V České republice je situace taková, že počty manželství klesají a pokud jsou manželství uzavírány, tak sňatky probíhají v pozdějším věku, než se tak stávalo v minulosti. V roce 2016 se muži ženili průměrně v 37 letech, ženy se vdávaly průměrně v 33 letech. Což je přibližně o 6 let později, než tomu bylo před 10-ti lety. (zdroj: www.czso.cz)

Rozvod/rozchod

Rozvod je ukončení manželství, které má právní úkony potřebné k nabytí účinnosti. Rozvod je složitý problém, je citově a psychicky náročný a dotýká se života celé rodiny – manželů, dětí a také má dopad na celou společnost. Většinou je to složitý právní proces, který začíná podáním návrhu o rozvod jedním z partnerů. Dále je možnost nesporného rozvodu na základě dohody manželů, včetně vypořádání majetku = SJM (společné jmění manželů), nebo dohodou bez vypořádání SJM, které je pak potřeba dořešit do 3 let od rozvodu, nebo celou záležitost řeší soud, zejména v případě, pokud jeden z manželů nesouhlasí s rozvodem. Co

se týká dětí, je potřeba upravit soudně styk s dětmi po rozvodu a rozhodnout kdo bude mít děti v péči. Dlouhodobá tendence ve vývoji rozvodu je taková, že se rozvádí více než polovina manželství.

Výchova neboli edukace, je záměrné působení na jedince, které je plánované, všestranné s užíváním výchovných prostředků, jako například odměny a tresty, s cílem připravit člověka pro život. Můžeme říci, že je to nepodstatnější podmínka pro vývoj člověka. Tato činnost je celoživotní, začíná již od narození, kdy na dítě působí rodiče svým chováním, komunikací a sdělováním názorů, které uznáváme. v ideálním případě výchova přechází v sebevýchovu. Ve výchově nás ovlivňuje více faktorů: nejvíce rodina pak okolí. To, jak na nás okolí působí a jak jsme schopni se přizpůsobit, ovlivňuje naši osobnost, naše JÁ a dědičnost.

Obrázek č. 1 (©Hartlová, 2004, s. 184)

„Ve výchově probíhá vzájemná interakce a komunikace vychovávajících a vychovávaných a tím se vyvíjí osobnost obojích. V příznivých případech se rozvíjí, v nepříznivých se deformuje.“ (Čáp, 1996, s. 14)

Rozeznáváme několik typů rodinné výchovy:

- Demokratický
- Autoritativní
- Liberální

Socializace jeden z důležitých dějů, který nás provází celý život. Nejdůležitější je v dětství a mládí. Jednoduše jde o učení jednotlivce začlenit se do společnosti, vycházet a komunikovat s nimi, brát na ostatní lidi ohled. Přizpůsobit se pravidlům společnosti. Každý jedinec je pod vlivem ostatních lidí – v rodině, v práci, ve škole, ale i masmédiu. Naše osobnost ovlivňuje schopnost se přizpůsobit. Někdo se přizpůsobí více někdo méně.

Střídavá péče je jednou z možností, jak vychovávat dítě po rozvodu nebo rozchodu. Stanoví jí soud a na rozdíl od ostatních možností výchovy (výhradní péče matky....) se liší v tom, že oba rodiče tráví s dítětem stejný nebo podobný čas.

1.2 Přehled problematiky v literatuře

Nelze zpochybnit, že rodina měla, má a bude mít vždy velký význam, nejen pro jednotlivce, ale i pro celou společnost.

Rodina je obecně popisována jako skupina minimálně 2 členů – rodič a dítě, nejčastěji však muž a žena jako rodiče plus děti. Tento systém tvoří jedinci spjatí pokrevním poutem, manželstvím, partnerstvím nebo adopcí.

Rodina by měla být hlavním společenským činitelem jedince po celý jeho život, nejdůležitěji však do chvíle, kdy sám zakládá svou vlastní rodinu. Dává členům rodiny pocit sounáležitosti, bezpečí a jistoty. (Vacínová, Langová, 2011, s. 13)

Rodina plní čtyři základní funkce, které je potřeba naplňovat současně. Pokud se dlouhodobě upřednostní jedna s funkcí, může dojít k rozpadu rodiny.

Funkce rodiny:

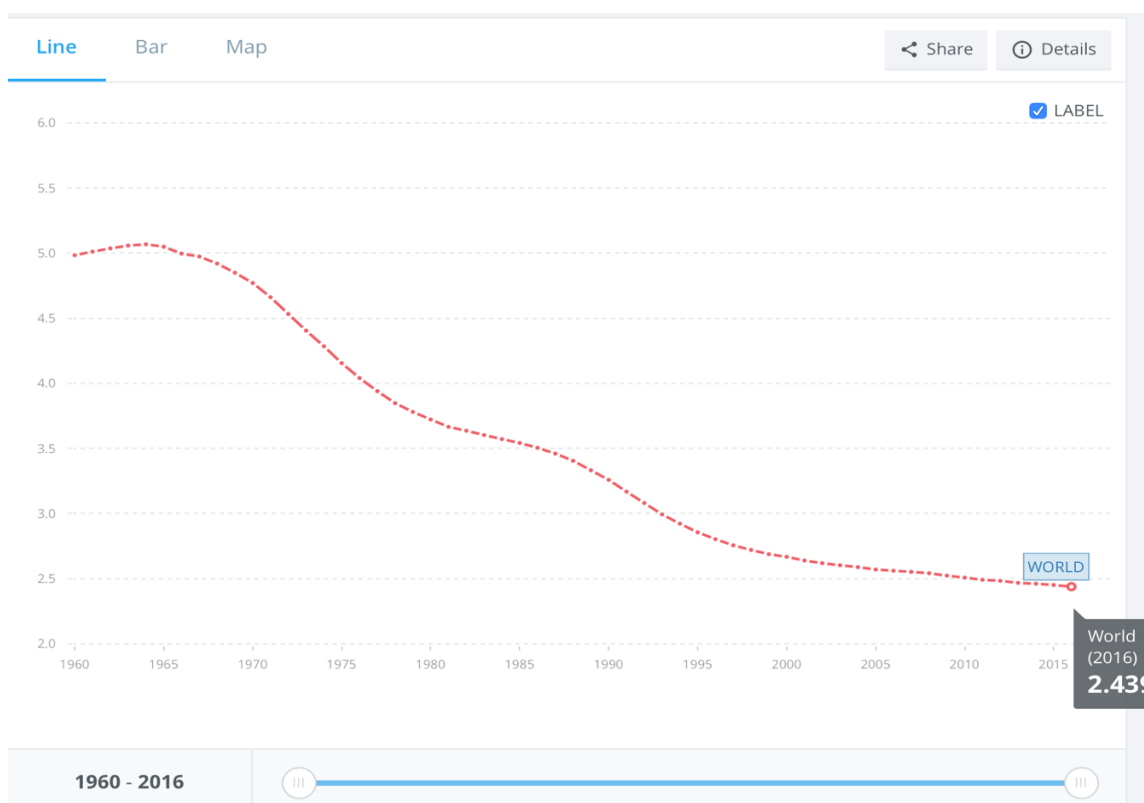
1. **Reprodukční** – biologická – tato funkce má velký význam jak pro rodinu, tak pro celou společnost. Zajišťuje rozmnožování – pokračovatel rodu, ale také uspokojuje

sexuální potřebu rodičů. Což dle Vymětala pozitivně ovlivňuje vztah rodičů a přispívá k harmonickému prostředí rodiny.

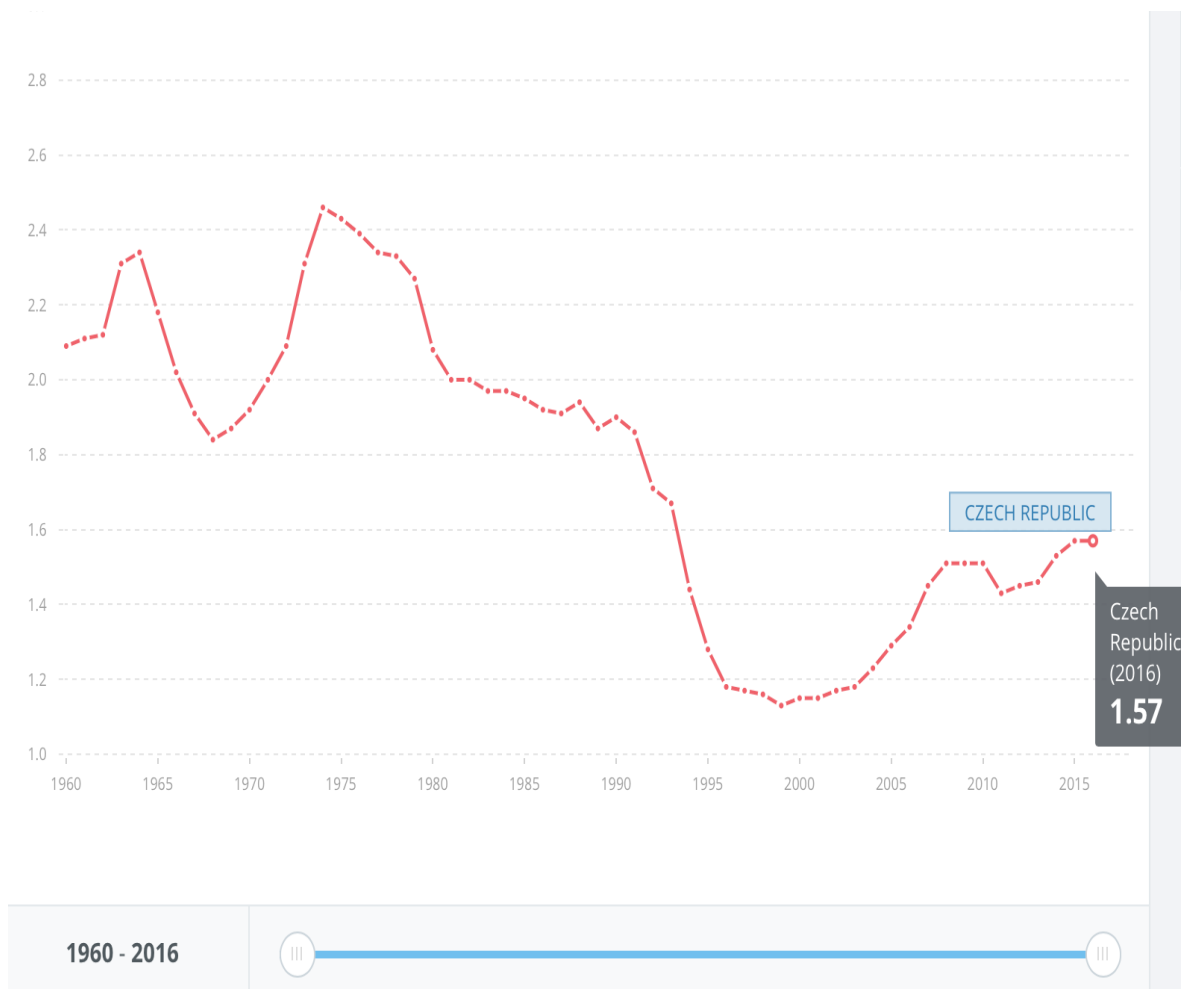
Tady bych chtěla vzpomenout na trend v porodnosti dětí v ČR. Dle Českého statistického úřadu, jehož závěry jsou dostupné na internetových stránkách www.czso.cz, jsem zjistila: Že porodnost v České republice mírně stoupá. V roce 2016 se narodilo 1,63 dětí na jednu ženu, což je nejvyšší počet živě narozených dětí od roku 2011. A i přesto jsme s tímto číslem na hranici nízké plodnosti. K **prosté reprodukci** je potřeba aby plodnost byla 2,1 dětí na jednu ženu. **Prostá reprodukce** udává, kolik by každá žena měla mít dětí, aby byl počet obyvatel dlouhodobě vyrovnaný.

Dále se zvýšil i věk ženy prvorodičky, a to na průměrný věk 30 let. Dalším zjištěním je pak i trend zvyšující se rození dětí u nesezdaných párů. (zdroj: www.czso.cz)

Z obrázků viz níže, můžeme vyčíst, jak se vyvíjelo rození dětí v čase od roku 1960 do roku 2016. Přičemž první graf znázorňuje porodnost ve světě a druhý graf ukazuje porodnost v České republice.

Obrázek č. 2 Vývoj porodnosti ve světě - počet dětí na jednu ženu (zdroj: data.worldbank.org)

Obrázek č. 3 Vývoj porodnosti v ČR – počet dětí na jednu ženu (zdroj: data.worldbank.org)

2. Ekonomicko-zabezpečovací neboli **ochranná** funkce zabezpečuje rodinu po stránce materiální. Tato funkce má pozitivní vliv i na celou společnost. Členové rodiny pracují - vydělávají a jsou zároveň spotřebiteli. Výdělek zajišťuje rodině určitý životní standard a umožňuje trávit volný čas dle jejich představ a zájmů.
3. Socializačně **výchovná** funkce – poskytuje výchovu a vzdělání a přispívá k jednoduššímu začlenění dětí do společnosti, ale také stále nutí rodiče, skrz výchovu svých dětí, zvláště v období puberty, se neustále přizpůsobovat novým věcem.
4. **Citově intimní** – v každé funkční rodině je automaticky přítomný pocit jistoty a bezpečí. Vymětal ve své publikaci poukazuje na rostoucí význam této funkce, kdy pocit sounáležitosti a přijetí je zásadní. (Vymětal, 2003, s.89-92)

Rodinu můžeme dělit dle různých kritérií:

1. Dle složení rodiny

a/ **nukleární** – základní, skládá se z rodičů a dětí. Nejdůležitější pro život a výchovu dítěte. Rodiče a jejich chování jsou vzorem pro děti. Sledují vztah mezi matkou a otcem, jak se k sobě chovají a jak spolu komunikují. Všimají si také toho, jakou roli zastává v rodině, což pak udává předpoklad toho, že budou podobně žít a chovat se nejen ke svému budoucímu partnerovi, ale podobně budou vychovávat i děti.

b/ **rozšířenou** rodinu tvoří základní rodina a další příbuzní, prarodiče, tety, strýdové a jejich děti – sestřenice a bratřanci.

2. Dle funkčnosti

a/ **funkční** – též můžeme označit jako nenarušená rodina, která splňuje všechny funkce rodiny, zajišťuje harmonické rodinné klima pro dobrý vývoj dítěte.

b/ **dysfunkční** – rodina ve které se vyskytuje nějaký problém, neplní některou nebo více ze základních funkcí, ale neohrožuje nikoho na životě. Rodina, která je vystavena nečekaným událostem, ztráta jednoho z rodičů, rozvod nebo vážná nemoc.

3. Dle úplnosti členů rodiny

a/ **úplná** rodina tvoří ji nukleární rodina oba rodiče a děti

b/ **neúplná** rodina – chybějící jeden z rodičů, z mnoha důvodů: přirozená cesta - rozvod, matka samoživitelka, nepřirozená cesta – úmrtí jednoho z rodičů.

„Ze struktury rodiny, konkrétně pouze s faktu, zda je rodina úplná či neúplná, se nedá vyvozovat závěr o její funkčnosti, jak se s tím často setkáváme (úplná rodina, tj. funkční rodina; neúplná rodina, tj. méně funkční rodina). (Baštecká a kol., 2009. s.319)

4. Dle historického vývoje

a/ **tradiční** rodina, důležitost je kladena na vřelé vazby v celé rozšířené rodině (nejen nukleární), výběr partnera podléhal názoru rodičů, děti byly středobodem života a společnosti, v rodinách byla uznávána jedna autorita a to mužská.

b/ **moderní** rodina, dochází k roztržnění rodiny, mezigenerační vztahy ochlazují, autorita v rodině se začíná dělit mezi oba rodiče, přetrvává důležitost manželského svazku

c/ **postmoderní** rodina je vnímána jako konzumní (rodiče využívají všech vymožeností dnešní doby – chůvy, uklízečky jako pomoc v domácnosti), rodičům pak zbývá více času na sebe a své aktivity, důležitost není kladena jen na dítě, ale celou rodinu, autorita a také zajištění zaopatřovací funkce rodiny, stejně tak starost o domácnost a děti se dělí mezi oba rodiče. Klesá porodnost – rodiče více uvažují nad tím kolik dětí, jsou schopni vychovat a uživit, zároveň v tom hraje roli i pohodlnost a neochota věnovat všechen čas dětem. Také se více rodí děti do nesezdaného partnerství. Výběr partnera již není závislý na preferencích rodičů. Jedná se tedy o vývoj od velkých rodin k rodinám malým – rodiče a děti a také se snižuje počet narozených dětí v rodině.

1.3 Smysl a význam rodiny

Všichni se shodneme na tom, že rodina má význam nejen pro jednotlivce, ale také pro společnost a i stát.

Dle Vymětala: „*Rodina je dynamický systém usilující o aktivní rovnováhu, tedy o přizpůsobování prostřednictvím zásahů do okolního světa, což se uskutečňuje zvláště komunikací.*“ (Vymětal, 2003, s.91)

Jan Čáp zdůrazňuje především hlavní význam matky jejíž starost o dítě a citový vztah má obrovský vliv na psychologický vývoj dítěte. Dále upozorňuje, že vlivem historického vývoje rodiny se mění hlavně to jak rodina plní své základní funkce, například ve výchově, kdy velkou část přebírá škola, také upozorňuje, že vlivem špatného přístupu k dítěti a špatnou výchovou může dojít až k patologickému vývoji osobnosti. Chybu shledává nejvíce v tom, že rodiče se svým dětem dostatečně nevěnují a raději je nechají sedět u televize a počítačů. (Čáp, 1996, s. 40-49)

Matějček zformuloval přínos výchovy dítěte v rodině psychologickými principy: “vzájemné uspokojování psychických potřeb, trvalost a hloubka citových vztahů, společná budoucnost, prolínání soukromí, modely sociálních vztahů, dvojsměrnost výchovného působení,

vzájemné soužití oproti výchovatelské technologii a svědomí oproti vnější kontrole.“
(Baštecká a kol., 2009, str. 318)

Špaňhelová popisuje hlavní smysl rodiny v poznávání vztahů, vztah mezi rodiči, vztah rodičů k dítěti, které si bere dítě jako vzor do budoucího žití. Také uvádí důležitost ve vztazích dítěte s ostatními – s širší rodinou i společností, které dítě obohacují a přinášejí další zkušenosti a dovednosti. (Špaňhelová, 2006, s. 87)

2 FUNKČNÍ A DYSFUNKČNÍ RODINA

Výchova dětí je velmi obsáhlé a v dnešní době dosti diskutované téma. Existují rodiče, kteří nad výchovou přemýšlejí, ale i takoví, kteří vychovávají bezmyšlenkovitě, řekla bych pohodlně, stereotypně, aby výchova a věnování se dítěti moc nezatěžovala jejich volný čas.

Výchovu nelze pojmut obecně, nelze mít přesný řád, přesný návod. Nelze výchovné věci a pravidla škatulkovat. Výchova v rodině je velmi individuální.

Většina rodičů má, ale o výchově svých dětí určitou představu a i obavu. Chce své dítě vychovávat správně a rozumně. Ale existuje vůbec správná výchova? Každá rodina vidí prioritu někde jinde.

K postoji k výchově našich dětí, jsme především ovlivněni tím jak jsme byli vychováni my sami v rodině, ve škole a také jak nás ovlivňovalo okolí. Každý z nás čerpá ze svých životních zkušeností, z vlastní výchovy. Vychováváme buď přesně tak jak jsme byli vychováni mi sami a jsme přesvědčeni o své neomylnosti. Nebo se taktéž může stát, že se neztotožňujeme s výchovou našich rodičů, a tak tuto výchovu bereme jako negativní model a snažíme se o výchovu zcela jinou. (Čáp, 19996, s. 168-169)

Existuje mnoho naučné literatury, knihy odborné články, diskuze. Ovlivňují nás neustále se vyvíjející výchovné trendy. Ale neměli bychom se nechat až příliš ovlivňovat okolím a měnit styl výchovy jen proto, že jiné rodiny to dělají jinak. Aby naše výchova mohla fungovat, musíme dělat jen to co je s námi v souladu, co vychází z nás samotných, to s čímž se ztotožňujeme. Proto nemůžeme mluvit o jednotném přístupu k výchově nebo využít nějaký návod, ale můžeme dítě inspirovat, motivovat, lehce ovlivňovat, dávat mu pocit jistoty, být dítěti nablízku. Měli bychom být dítěti vždy k dispozici a věřit, že se výsledek naší výchovy po čase pozitivně projeví tak jak jsme ji směřovali.

Jak už jsem se zmínila člověk většinou opakuje takové chování, se kterým se setkal v původní rodině. Významně, ale záleží na odolnosti člověka, na odolnosti vůči vlivu společnosti, ve které se od narození pohyboval.

Je nutné si při výchově uvědomit, že svým chování, svými názory ovlivňujeme osobnost a chování dítěte. Laca zdůrazňuje, že velký podíl má i prostředí ve kterém dítě vyrůstá a jak je toto prostředí bohaté na podněty a příležitosti, které mají významný vliv na tvoření osobnosti. (Laca, 2013, s. 49)

Nelze přesně určit co je funkční a dysfunkční rodina, to z toho důvodu, že toto dělení je příliš obecné. Jistě můžeme určit, vytipovat nebo popsat jasné/ zjevné rozdíly, které mají obecnou důležitost například: u komunikace je předpoklad, že dialog v rodině je lepší = funkční než monolog nebo u vzájemného chování - pokud jsou vytvořeny mezigenerační hranice chování vs. žádné hranice nebo u nálady, která v rodině převažuje - pozitivní atmosféra vs. negativní atmosféra. Ale pokud se zamyslíme a půjdeme detailněji, hranice mezi ostrými, krajními, extrémními rozdíly se stírají. Proto nelze pak přesně určit co je ještě funkční a co již dysfunkční rodina. Pak by bylo potřeba spíše najít další, podrobnější, specifitější, jasnější dělení rodin.

Zmínku detailnějšího dělení rodin můžeme nalézt u Beavere, který rodiny dělí na optimální, adekvátní, průměrné a dysfunkční. Jeho dělení se odvíjí od schopnosti plnit hlavní funkce rodiny. Jako funkční rodiny označuje Baevers rodinu adekvátní a optimální. V adekvátní rodině velí muž, který vydělává peníze a zabezpečuje celou rodinu materiálně. Žena je spíše v domácnosti, zabezpečuje její chod a stará se o děti. Tato rodina funguje bez větších problémů, ale pocitově lépe se cítí muž, žena se cítí více přetaženě, vyčerpaně a není sama se sebou spokojená z důvodu nedostatku času sama na sebe. Optimální rodina je více harmonická a pro role muže a ženy vyrovnanější. Oba pracují a oba se dělí o starosti a práce v domácnosti. Jsou schopni se zastoupit v hlídání, péči o děti. Respektují se a berou ohledy na potřeby a přání toho druhého. Shodným ukazatelem obou těchto typů je, že rodičům záleží na tom, jak se děti cítí a co potřebují. (Matoušek, 2003, s. 147-152)

2.1 Charakteristika funkční rodiny

Funkční rodinu charakterizuje převážně pozitivní atmosféra, rodiče jsou vždy v souladu, pokud mají rozdílné názory, nikdy je neřeší před dětmi. Domluví se na jednotném názoru- řešení problému a až poté je diskutují s ostatními členy rodiny. I když jsou jasně stanovené hranice mezi dospělými a dětmi = děti znají hranice svého chování a jsou si vědomi, jak se mají k rodičům/autoritě chovat, mohou přispět do diskuze svými názory a při rozhodování je na jejich názor brán ohled. Tedy ve funkční rodině převládá diskuze, nikoli proslov jednotlivce. Komunikace mezi členy rodiny je naplněna humorem a postrádá ironii. Každý mluví o sobě, nesvádí svou odpovědnost na druhé, není útočný. Je jim cizí podceňování a urážení. Stejně tak jak jsou jasně vytyčené hranice v chování, tak je jasné i vzájemné respektující chování. Rodina funguje jako tým, který rád tráví čas pospolu, ale stejně tak

mají jednotlivci právo na soukromí. Nebrání se novinkám = jsou schopni přijímat nové řešení a nové myšlenky. Dokáží se dohodnout, udělat kompromis ku prospěchu všech, berou na sebe ohledy. Život ve funkční rodině není stereotypní. (Matoušek, 2003, s. 147-152)

Dále bych chtěla v této kapitole charakterizovat funkční rodinu a v jakých aspektech lze na její funkčnost pohlížet.

Funkční rodinu lze pojímat z několika základních hledisek, kterým je například hledisko společenské, psychologické, ale také například pedagogické aj. (Možný, 2006).

V **oblasti společenského vymezení a definování rodiny** lze na funkčnost rodiny pohlížet v rovině realizace tzv. socializačního procesu dítěte, a tedy jeho včleňování se do stále širší společnosti. Rodina se stává, právě v oblasti socializačního procesu, tou nejzásadnější sociální skupinou (Matějček, 2007). Dunovský a jeho spoluautoři uvádějí a popisují rodinu, že je ji: „*možno chápat rodinu jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení)...*“ (Dunovský a kolektiv, 1999, s. 91-92)

V rovině **psychologického zdraví** jedince a také i fungování rodiny, ji lze definovat tak, jak ji například pojímají Hartl a Hartlová, kteří předestírají, že rodina je: „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí*“ (Hart, Hartlová, 2000, s. 512)

A nakonec, v rovině **pedagogické**, lze definovat rodinu tak, že se jedná o vůbec nejstarší sociální skupinu, která naplňuje a realizuje mnoho funkcí, jako je například funkce socializační, funkce ekonomická, funkce výchovná funkce emocionální aj. (Průcha, Walterová, Mareš, 2008). Dále také Průcha, Walterová a Mareš uvádějí, že rodina: „*vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 202)

Rodina představuje, pro vývoj dítěte zcela nepostradatelný, bio-sociální systém, který neustále hledá a nachází své místo ve společnosti, a současně je společností a jejím smýšlením formována a rozmanitě modifikována (Dunovský a kolektiv, 1999). Dunovský a jeho spolupracovníci uvádějí, že rodina: „*funguje v plném rozsahu a má své opodstatnění jen tehdy, když uspokojuje potřeby a požadavky každého jejího člena, které jsou na ni jím a zároveň společností kladeny*“ (Dunovský a kolektiv, 1999, s. 92). Aby rodina mohla dostát všem uvedeným náročným požadavkům a mohla dát smysl a význam své existenci, musí plnit alespoň základní úlohy a elementární rodinné funkce, jejichž prostřednictvím je

zabezpečován život člověka, adekvátní a žádoucí rozvoj a formování osobnosti jedince, a to ve všech etapách jeho vývoje. (Matějček, 2007)

Mnoho autorů, například Vágnerová, Matějček či Dunovský, považuje za funkční rodinu výhradně tu, která vykazuje intaktní charakter a, v jejímž rámci, je zajišťován dobrý a žádoucí vývoj dítěte a jeho výhradní prospěch a uspokojování základních potřeb (Možný, 2006). Ve funkční rodině na sebe jednotliví členové berou ohledy, tudíž se vzájemně respektují, podporují a pomáhají si. Takto „vytvořené“ a „uskupené“ rodiny lze definovat jako rodiny s poměrně pevnou a stabilní aliancí mezi rodiči, kterou by neměl ohrozit jakýkoliv vnější vliv. (Matějček, 2007)

Za zcela funkční rodičovskou koalici lze považovat tu, která pevně „drží otěže“ rodinného společenství, nechová a nevystupuje, vůči jednotlivým členům rodiny, autoritativně. Současně však dokáže naslouchat názorům, postojům a pocitům dětí, jež se rozmanitě proměňují, a to v důsledku vývojových specifíků a problémy se snaží řešit spíše domluvou a hledáním kompromisů. (Dunovský a kolektiv, 1999) Způsob mezilidské komunikace a interakce, ve zdravých rodinách, by měla být jednoznačná, spontánní a přehledná. Jednotliví členové rodinného společenství se k sobě vzájemně chovají odpovědně a ve smyslu vzájemnosti. Své pocity, postoje a názory mohou vyjadřovat a prezentovat zcela otevřeně, tudíž je u nich možnost empatie zcela samozřejmá. (Možný, 2006)

Vhodně fungující rodiny jsou ty, které disponují poměrně širokým, a především různorodým rejstříkem strategií a způsobů, prostřednictvím kterých se jim daří zvládat nově vzniklé situace a adaptovat se na ně. (Orvin, 2001) V těchto rodinách panuje poměrně výrazně značná flexibilita, stejné pravomoci všech členů a také dostatečně rozvinutá psychologická intimita a autonomie. (Matějček, 2007)

Orvin popisuje a vymezuje faktory a aspekty, jenž působí na vznik a vývoj zdravé, tudíž funkční rodiny, takto:

- Hlavní úlohu ve funkční rodinách mají výhradně rodiče a své jednotlivé role (role matky versus role otce) mají jasně diferencované. Současně jsou však obě role rodičů značně konzistentní, jednoznačně definované a oběma rodiči přijímané.

- Autorita jako taková je v rodině přítomna, ale nikoliv autoritativní jednání a chování rodičů vůči dětem. Jde o to, že děti musejí chápat, že rodiče řídí rodinu a mají za ni a za ně odpovědnost.
- I přes skutečnost, že v těchto rodinách platí daná a určitá, jasně definovaná, pravidla, tak „individualita“ a autonomie je nejen akceptována, ale i iniciována, a především podporována.
- Bez výjimky mohou všichni členové rodiny vyjadřovat své emoce, názory, postoje nebo přesvědčení, avšak musí být jednoznačně formulované, a tudíž pro druhé pochopitelné. Snahou je, aby na pocity a emoce, které členové rodiny vyjadřují, ostatní reagovali.
- Členové funkčního rodinného společenství se vzájemně respektují, a především akceptují. (Orvin, 2001)

Současně zde také popíšu elementární rodinné funkce, prostřednictvím jejich naplňování nebo nenaplňování, je možné na rodinu pohlížet jako na „funkční“ nebo na „nefunkční“.

Za základní rodinné funkce lze považovat funkci biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a socializačně-výchovnou, jak již jsem okrajově zmiňovala v kapitole 1.2.

Funkce biologicko-reprodukční zajišťuje udržení života a pokračování rodu, a to prostřednictvím narození potomka. Ovšem nejedná se výhradně o zplození a porození dítěte, ale o to, aby mu byly, v rodině, zajištěny veškeré další potřebné podmínky pro jeho adekvátní vývoj a formování osobnosti. (Dunovský a kolektiv, 1999)

Materiální neboli ekonomicko-zabezpečovací funkce se zaměřuje na hmotné a materiální zajištění všech členů rodinného společenství, a to včetně dětí. Konkrétně se jedná například o přípravu jídla, péči o oblékání dětí, ale i vedení a úklid domácnosti aj. Funkce zabezpečovací se však netýká výhradně materiální sféry, neboť postupně, ale jistě, přechází i do roviny psychické, sociální a spirituální. Jednoznačně řečeno by měla funkce ekonomicko-zabezpečovací zajišťovat všem svým členům životní jistotu, pohodu a harmonii. (Možný, 2006)

Funkce výchovná neboli funkce socializačně-výchovná se zaměřuje výhradně na zájem a péči o dítě. Současně se také zabývá jeho výchovou a žádoucím vývojem, porozumění jeho jak mentálnímu, tak i psychickému vývoji a také jeho potřebám, a to s ohledem

na individualitu a specifika konkrétního dítěte. Tato funkce se také podílí na rozvíjení dispozic, schopností, dovedností a kompetencí dítěte. Avšak zcela zásadní je prosazování co nejlepšího zájmu dítěte. (Matějček, 2007)

Emocionální funkce je v rodině navázána na plně rozvinutého člověka, zralého a odpovědného, pro něhož je citový vztah něčím trvalým, tedy jistotou, nikoliv přechodnou a nestabilní epizodou. Emocionální funkce proto, že je vázána na zralé osoby se stává tím nejzásadnějším kohezivním, tj. soudržným faktorem celého rodinného společenství. (Dunovský a kolektiv, 1999)

2.1.1 Ztráty a zisky funkční rodiny

Jak již bylo předestřeno výše, tak, aby bylo možné o rodině hovořit jako o funkční, tak musí dobře a efektivně naplňovat své elementární funkce, které vedou ke zdravému a optimálnímu vývoji dítěte a formování jeho osobnosti. Ve fungujících, a především spokojených rodinách si její členové vzájemně povídají, jsou společně schopni řešit problémy, a to bez hádek, konfliktů, křiku a dalších agresivních projevů a výpadů. (Možný, 2006)

Rodiče disponují prostředky, prostřednictvím kterých dokáží dětem zajistit a podněcovat v nich pocity bezpečí a jistoty, což jsou hlavní **zisky** fungující rodiny. Mimo to jsou také schopni se o děti postarat, a adekvátně naplňovat jejich potřeby. Jednoznačným ziskem funkční rodiny je skutečnost, že tato rodina dokáže vytvářet a, v praxi, využívat základní, a především nosné principy, jako je adaptabilita, soudržnost nebo vzájemná komunikace. (Matějček, 2007)

Zásadním přínosem funkční rodiny je i schopnost resilience, což je taková charakterová vlastnost rodiny, která umožňuje udržovat si a respektovat již zavedené vzorce fungování, a to v případech, kdy je přímo konfrontována s případnými jak rizikovými, tak i negativními faktory. Také zde lze resilienci vymezit a definovat jako schopnost rodinného společenství, aby se dokázalo rychle a efektivně zotavit z krize nebo z přechodné události, jenž, mohly iniciovat proměny a krátkodobé problémy ve fungování rodiny (Matějček, Dytrych, 2002). Baštecká charakterizuje resilienci jako odolnost a doplňuje zranitelnost jako opak resilience. (Baštecká, 2009, s. 315-317)

Jan Křivohlavý se zase více zmiňuje o individuální resilienci. A ve své knize zmiňuje termín: „nezdolnost v pojetí resilience“. (Křivohlavý 2001, s. 71)

Také neustálá přítomnost vysoce emotivně angažovaných rodičů je chápána jako jedna z podmínek pro zdravý vývoj dítěte. Další podmínkou je poté vytvoření pocitu bezpečí domova, jenž je stabilním a chráněným prostředím pro děti, ale i ostatní členy rodinného společenství. Uvedené může dítěti zajišťovat, a to v potřebném množství, pouze jen rodina. (Možný, 2006)

V rovině ztrát je možné předestřít ty situace, kdy děti žijí, a to bez příznivých podmínek, v rodinách, a tudíž lze jejich vývoj považovat za problematický či až dokonce ohrožený. Ukazuje se, že jejich celkové sociální fungování, a to i v jejich dospělosti, může být těmito negativy, výrazně ovlivněno. Důvodem je skutečnost, že rodina je jakousi vzorovou společností pro dítě, a v rámci, které si dítě přivlastňuje a osvojuje elementární vzorce jednání, chování, reagování, a komunikování. Tyto vzorce jsou zcela rozhodující pro jeho budoucí orientaci ve společnosti a v mezilidských vztazích, neboť z nich bude vycházet, až si založí svou rodinu. (Sobotková, Reiterová, Hurníková, 2011)

Z hlediska ztrát zde velmi intenzivně působí například manželský konflikt, který se jeví být jako výrazně problematický, a to pro sebehodnocení a sebepojetí dítěte a jeho chápání vztahů mezi rodiči. Pro možnost udržení zdravého sebevědomí dítěte je zásadní, aby byla podporována schopnost dítěte překonávat případné pocity ohrožení, a to ve chvílích neshod mezi rodiči, a pocitů, že se „rodina dítěti rozpadá“. Velkým tématem rodinných ztrát je rozvoj chudoby rodiny, v případě, že jeden z rodičů rodinu opustil. (Matějček, 2007) Následně pak chudoba a proměna ekonomické situace rodiny může být příčinou rozvoje tzv. mnoho-problémové rodiny. Poměrně čteně se však mnoho-problémovou rodinou stává i ta, která nevykazuje nouzi o finanční zdroje.

Dalšími poměrně podstatnými faktory je například odcizení rodiny od společnosti, od všeobecně přijímaných kulturních norem a zvyklostí, nebo také po několik generací předávané, a tudíž dítětem osvojované, dysfunkční vzorce rolí, adaptability jedince v problémech nebo užívání negativních vzorců při řešení problémů. (Možný, 2006)

2.2 Výchova dětí ve funkční rodině

Výchovné působení lze chápat a pojímat jako určitý specifický výchovný vliv vychovatele, který zaujímá určitý postoj a vztah k dítěti, a to za využívání specifických prostředků, tak, aby mohlo být dosaženo stanovených optimálních výchovných cílů a záměrů. (Čáp, 1997)

Rodina má ve vztahu k dítěti a jeho rozvoji zcela nezastupitelný význam. Právě vztahy uvnitř rodiny mají významnou roli pro formování jejich osobnosti, neboť se dítě, v rodině, učí prvotním a vůbec nejtrvalejším názorům, postojům a způsobům chování. (Orvin, 2001) Rodina se tedy stává místem, kam se dítě narodí a také, kde získává svou genetickou výbavu. Právě prostředí rodiny má zásadní dopad na komplexně pojatý rozvoj osobnosti, a to jak v rovině fyzické, tak i mentální a sociální. Z hlediska působení rodiny na dítě jsou nejdůležitější právě nejranější období dětství. (Matějček, Dytrych, 2002)

V rodině je realizována socializace dítěte, tedy jeho společenská adaptace a schopnost adaptability. Také v kontaktu s prostředím a se svými schopnostmi, možnostmi a kompetencemi si dítě vytváří vlastní představu světa. Skutečný zájem o dítě je velmi důležitou podmínkou úspěšného rodičovství, výchovy a adekvátního vývoje osobnosti dítěte. (Sobotková, Reiterová, Hurníková, 2011)

Rodiče by při výchově svých dětí měli mít vždy představu, kam ve své výchově směřují, a jaké by jejich dítě mělo být. Právě za to by pak měli pociťovat svou odpovědnost, a to jak k dítěti, tak i ke společnosti. Samozřejmostí je, že každý rodič může mít jinou tendenci k výchově dítěte, a preferenci výchovných postojů, neboť zde záleží na jeho dosavadních zkušenostech a prožitcích z vlastního dětství, mládí, na jeho vzdělání, ale také na jeho osobnosti. (Vágnerová, 2004) Obecně však platí, že pravidla pro výchovu dětí by měla být jasná, srozumitelná, a především konzistentní, pouze tak lze predikovat úspěšnost a efektivitu výchovy vůči dětem. Rodiče se také vzájemně musejí shodovat v pravidlech a strategiích výchovy, jinak může nastat situace, že je děti nebudou respektovat (Matějček, 2007). Děti by se tak mohly naučit, jak získat moc nad rodiči, a také jak si vydobýt práva, která by byla pro ně výhodná a prospěšná. (Orvin, 2001)

Charakter výchovy je determinován několika aspekty a faktory, kdy se může jednat o osobní a subjektivní vlastnosti a minulé zkušenosti dospělé osoby, která realizuje výchovu. Dospělého dále mohou přímo ovlivňovat vychovávané děti tím, jak reagují, jak se chovají nebo jakým způsobem na něho reagují. Mimo jiné výchovné působení ovlivňují také sociokulturní a ekonomické podmínky (Čáp, Mareš, 2001). Výchova a její specifika jsou také determinována temperamentem vychovávající dospělé osoby, tím, jak se emočně prezentuje, zda se jedná o flegmatika nebo o cholerika, jak stabilní nebo proměnlivé má emoce apod., a to, jak se emočně projevuje. (Čáp, 1997)

Výchovu ve funkční rodině lze pospat tak, že v této rodině je snahou vychovávané dítě dobře poznat, ale současně musí dobře znát sám sebe i vychovatel. Toto je zvláště zásadní při užívání výchovných prostředků a strategií, kterými jsou trest a odměna. Například Matějček udává, že některé děti jsou zvýšeně senzitivní a jiné jsou méně citlivé, některé pomaleji nebo rychleji vyspívají, a tudíž chápou, co je od nich očekáváno. Dále jsou děti s vyšším sklonem k neurotickým projevům a bez nich apod. Proto pro některé dítě bude malý pohlavek nebo pokárání vysoce traumatizující zkušeností, jenž způsobí výrazný psychický otřes, u druhého dítěte bude trest vnímán jako jakási úleva a vyřešení jeho „situace“ nejistoty (např. v případě, kdy neví, zda něco udělalo špatně nebo nikoliv aj.). Jiné dítě si však z potrestání nevezme vůbec žádnou zkušenost, a proto k trestu bude lhostejné a flegmatické. (Matějček, 2007)

I přes stejný trest nebo odměnu se ukazuje, že na ně jednotlivé děti mohou reagovat značně variabilně, neboť pro každé dítě znamená jiné důsledky a dopady. Záleží nejen na individualitě a osobnosti dítěte, ale také na konkrétním vývojovém období, kterým aktuálně dítě prochází. Avšak také záleží na duševním rozpoložení v daném okamžiku, kdy výchovný zásah působí, na aktuální společenské roli, v níž se jedinec nachází aj. Obdobně je tomu tak i u osoby, jenž vychovává, tj. u vychovatele. (Možný, 2006)

Současná výchova dětí v České republice, ale i v celém západním světě, je výrazně determinována a ovlivňována poměrně vysokým tlakem rodičů, kteří po dítěti požadují školní výkonnost a kladné školní výsledky. Důvodem je skutečnost, že výrazně rozhodující podmínkou budoucího adekvátního a efektivního sociálního uplatnění není pouze dravost, flexibilita, kreativita, mentální odolnost, ale především kvalitní vzdělání a vysoká míra dosaženého vzdělání. (Průcha, Walterová, Mareš, 2008)

2.3 Dysfunkční rodina – podoby

Dunovský a jeho spolupracovníci k tématu dysfunkcí rodiny uvádějí, že: „*znalost rodiny dítěte, jejich vztahů uvnitř i vně, zvláště pak ve vztahu k její normě i k jejím případným poruchám je nezbytnou součástí posouzení celkového stavu a vývoje dítěte i řešení jeho případné problematiky*“. (Dunovský a kolektiv, 1999, s. 101)

Každé dítě by mělo mít možnost vyrůstat ve funkční rodině, bohužel ne každému je to umožněno. Funkční rodina je pro jedince důležitá především proto, že pomocí nápodoby imitují často chování rodičů či blízkých dospělých v jejich okolí. Tak jak se dítě chová, je obvykle odrazem toho, jak se chovají jeho rodiče. (Jandourek, 2001)

Čáp zdůrazňuje: „*...Dysfunkční rodina, zvláště bez kladného a trvalého emočního vztahu k dítěti, popřípadě rodina zanedbávající nebo týrající dítě mimo rodinu ztěžuje, až narušuje vývoj a formování osobnosti dítěte.*“ (Čáp, 1996, s. 44)

Vlastní definice poruch rodiny je dosud stále poměrně nepřesná, a je tudíž prezentována nejrůznějšími pojmy a termíny jako je například narušená nebo rozvrácená rodina, rodina neúplná, rodina nefunkční, hostilní rodina, rodina nepřizpůsobivá a rodina asociální. (Matějček, Dytrych, 2002) Je samozřejmé, že v každé rodině dojde k situacím, které jsou složité, komplikované, konfliktní. V každé rodině se občas objeví hádky a neshody. Záleží ale na tom, jak moc jsou vztahy v rodině pevné a stabilní. Mezi těžké situace nepatří jen hádky a neshody, ale i například nečekané úmrtí v rodině. Veškerá složitá období mohou být navenek v rodině viditelná (hlasité hádky), ale i skrytá (často taková rodina působí navenek až téměř idylicky). Všechna tato období působí na vývoj jedince, dítě ovlivňuje v oblasti chování, v jeho názorech, v postojích a hodnotách. (Jandourek, 2001)

2.3.1 Pojem dysfunkce, dysfunkční rodina

Autor Linhart ve své knize dysfunkci popisuje jako negativní důsledek lidského jednání, konání, které je zaměřeno na určitý sociální systém či sociální uspořádání. (Linhart a kolektiv, 1996)

Termín dysfunkce se dle literatury poprvé objevuje u autora R. K. Mertona. Autor Jandourek se ve svém díle o dysfunkci vyjadřuje jako o vadě, narušení, postižení či dokonce jako následek cíleného lidského jednání, jenž má záporné účinky na celou společnost či její jednotlivé úseky. Souhrnně řečeno, dysfunkce je podle něj to, co není přínosné a není dobré pro společnost. (Jandourek, 2001)

Dunovský a spoluautoři definují poruchu rodiny jako: „*takovou situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly, dané společenskou normou a vyjádření v očekávání na přiměřené začlenění jejich členů do společnosti*“. (Dunovský a kolektiv, 1999, s. 101) V obecném pojetí lze dysfunkční rodinu vyjádřit jako selhání některého člena nebo i více členů rodiny, jež se prezentuje například v nedostatečném plnění některých nebo všech elementárních rodinných funkcích. (Dunovský a kolektiv, 1999)

Jak se vlastně taková dysfunkce projevuje v rodině? Nejčastěji se jedná o výchovné zanedbávání dítěte. Dále dítě musí dodržovat také zásady, které jsou pro okolí nepřijatelné až nežádoucí. Takoví jedinci mají samozřejmě odlišný pohled na svět, společnost, ale i kamarády. Je tedy pochopitelné, že reagují jiným způsobem než jejich vrstevníci a tím se stávají pro společnost odlišní. Mnohdy samotné děti netuší, co udělaly špatně nebo proč jsou okolím odsuzováni. V dysfunkční rodině se často neřeší zásadní problémy, intimita je téměř tabu, v rodině často chybí jasná komunikace, chybí zde prostor pro potřeby jedinců v rodině. Dá se tedy říci, že dysfunkční rodina je taková, jenž nedokáže svým členům zajistit základní potřeby, jako jsou láska, výchova, zdravý vývoj, bezpečí, dostatečné sebevědomí, schopnost vývoje dovedností i schopností. (Vágnerová, 2004)

Souhrnně tedy můžeme říci, že za dysfunkční rodinu označujeme takovou, jenž v určité míře nezvládá základní funkce rodiny, jako jsou výchova dítěte, zdravý vývoj dítěte a splnění základních potřeb dítěte. (Matějček, 2007)

Rodinné poruchy ve vztahu k dítěti jsou vyznané právě závažností úlohy, kterou rodina zaujímá ve vývoji dítěte a v péči o ně. Příčin poruch rodiny je velké množství a jsou vázány na jednu, na několik nebo i na všechny elementární rodinné funkce. Z nich nejvýznamnější je porucha funkce socializačně-výchovné. (Dunovský a kolektiv, 1999)

2.3.2 Podoby dysfunkční rodiny

V literatuře se setkáme s několika podobami rozdělení dysfunkčních rodin. Záleží na tom, z jakého pohledu se na dysfunkční rodinu díváme. V této práci bude pozornost zaměřena na klasifikaci poruch rodiny, a to ve vztahu k dítěti. Uvedené lze detekovat podle toho, zda se rodiče mohou či nemohou starat o dítě, zda se chtějí nebo nechtějí starat, zda se dovedou nebo nedovedou (tj. neumějí) o dítě řádně a adekvátně postarat tak, aby se dítě vyvíjelo a formovalo tak, jak má. (Matějček, Dytrych, 2002)

- Rodiče se o dítě **nemohou** starat

Důvody, proč se rodiče o dítě nemohou postarat, mohou spočívat někdy v nepříznivých podmínkách a situacích, jindy také v poruchách fungování celé společnosti, především pak v narušení celého komplexně pojatého rodinného systému (např. jeho zničení prostřednictvím objektivních příčin jako je nemoc, nezaměstnanost, invalidita, úmrtí člena rodiny aj.). (Vágnerová, 2004)

Bez významu zde však není ani skutečnost, kdy se u dítěte objevuje tzv. nepříznivý zdravotní stav dítěte nebo postižení, jenž mu i celé rodině zapříčiňuje celou řadu těžkostí a problémů. (Dunovský a kolektiv, 1999)

- Rodiče, kteří se **nedovedou** o dítě starat

V případě, že se rodiče neumějí nebo nedovedou postarat o dítě, lze důvody uvedeného hledat, a to především v rodinném systému, ale i v osobnostech rodičů. V podstatě se jedná o takové situace, kdy rodiče nejsou schopni zabezpečit dětem alespoň přiměřený a „základní“ vývoj a také uspokojovat jejich elementární potřeby, a to buď proto, že jsou sami značně psychosociálně a emočně nezralí, anebo proto, že nejsou schopni se vyrovnat a přijmout zvláštní situace, jako je například narození mimomanželského dítěte, narození dítěte s postižením, přijetí dítěte do náhradní rodinné péče apod.. (Matějček, 2007). Dunovský a jeho spolupracovníci uvádějí, že: „*konečně pak je sem možno zařadit situace, kdy rodiče nejsou schopni přijmout základní společenské normy (děti dětí)*“. (Dunovský a kolektiv, 1999, s. 104)

Problémem, jenž si zasluhuje pozornost je téma rozvádějících se a rozvedených rodin, kde je výrazně narušena struktura, a především stabilita rodiny. V těchto rodinách, často

rozvádějící se rodiče nebo i rodiče, kteří jsou již rozvedeni, nevědí, jak si počínat v konfliktních situacích a podmínkách. (Dunovský a kolektiv, 1999) Spor rodičů přechází do stavu, kdy se nechtějí starat o dítě nebo dokonce tento problém, ve vztahu k dítěti, přecházejí. Jedná se o zvláštní skupinu rodičů, která je charakteristická tím, že ubližují dětem tím, že je využívají jako nástroje a prostředky pomsty a ukájení nenávisti vůči bývalému partnerovi (rodiči). (Sobotková, Reiterová, Hurníková, 2011)

- Rodiče, kteří se nechtějí o dítě starat

Příčiny toho, že se rodiče nechtějí starat o děti, mají poměrně různorodé příčiny, a často také spočívají v poruchách osobnosti rodičů, které způsobují to, že rodiče náležitě nenaplňují své rodičovské povinnosti. (Matějček, 2007) Dunovský a spolupracovníci uvádějí, že: „zájem rodičů o dítě není dobrý, někdy jde dokonce o hostinní postoje. Rodiče neposkytují dětem potřebnou péči a v některých případech je dokonce opouštějí“. (Dunovský a kolektiv, 1999, s. 104-105) Důvodem je skutečnost, že v hierarchii svého hodnotového systému dávají přednost zcela odlišným hodnotám nežli vlastním dětem (např. užívání návykových psychoaktivních látek, promiskuita, prostituce apod.). Charakter a důvody těchto poruch „vyplynají“ zvnitřka osobnosti daného rodiče (rodičů). Z hlediska sociálně diagnostického se jedná především o děti osiřelé nebo děti, které jsou, a to zcela bezprostředně, ohrožené vlastním vysoce nebezpečným a negativním rodinným a sociálním prostředím. (Matějček, Dytrych, 2002)

Výslednicí všech těchto forem poruch rodiny je nedostatečná, neadekvátní nebo dokonce žádná nebo až škodlivá péče o nezletilé dítě, kterou lze souhrnně definovat a popsat jako tzv. zanedbávání dítěte, a to jak v rovině tělesné, tak i v rovině psychické, sociální, a především emocionální a výchovné. (Dunovský a kolektiv, 1999)

- Rodiče, kteří týrají a zneužívají dítě

Zcela specifickou a zvláštní, a především velmi závažnou, kategorií rodinných poruch představují situace, kdy rodiče svým dětem, a to zcela záměrně, a především vědomě ubližují, týrají je a zneužívají je (tzv. syndrom CAN). K dětem mají zcela hostilní, až nepřátelský vztah, který se prezentuje násilím, které je konáno na nich, nebo prostřednictvím nejrůznějších škodlivých technik a praktik, a to včetně sexuálního zneužívání. Takového

zacházení s dítětem může vést až k jeho smrti nebo závažnému poškození jeho zdraví. (Dunovský a kolektiv, 1999)

Haburajová-Ilavská ve své práci zdůrazňuje důležitost včasného odhalení násilí a následného řešení tohoto problému. Zkoumáním okolností nahlášení týrání nebo aktivně vyhledávat ohrožené děti. Tato zjišťující fáze vyžaduje spolupráci sociálních pracovníků, pedagogů a také dětských lékařů. Neboť lékaři a učitelé jsou dalšími, kteří se s dítětem stýkají častěji a mohou si tak povšimnout změn v chování nebo nějakých fyzických znaků týrání dítěte. Po odhalení týrání dítěte je potřeba provést komplexní diagnostiku, v jakém stavu se dítě nachází a dále řešit případ násilí. A to nejen terapií s dítětem, ale také s celou rodinou. (Zdroj: www.socialniproce.cz, 2011, s. 68)

- **Hyperprotektivní rodiče**

Opakem proti výše zmíněným a prezentovaným poruchám rodiny ve vztahu k dítěti je hyperprotektivní výchova, což je nadměrná péče o dítě a zájem rodičů o ně. V současné době při klesajícím počtu dětí v rodině, v důsledku vyššího věku rodičů, ale i zvýrazňování tzv. vertikální rodiny (tj. bezprostřední nutnost péče prarodičů na výchově vnoučat a péče o ně), neustále se zvyšujících nároků na dítě, může docházet ke vzniku situace, že dítěti je věnována nadměrná, až dá se říci, pro něho nepotřebná a nežádoucí péče a pozornost. Tedy dítěti se dostává větší pozornosti, nežli je potřebné (Matějček, 2007). Dunovský a spolupracovníci uvádějí, že toto vede k: „*rozmazlování, nepřipravenosti dítěte na samostatný život, nerespektování druhých apod.*“ (Dunovský a kolektiv, 1999, s. 105)

3 ROZVOD A JEHO DŮSLEDKY PRO VÝCHOVU DĚTÍ V RODINĚ

Český statistický úřad pravidelně zveřejňuje data ohledně rozvodovosti manželství v ČR. I když fenomén rozvodovosti pomalu klesá, od roku 2010 kdy rozvodovost byla 50 %, tak zjištění Českého statistického úřadu v roce 2016 bylo rozvedeno 45,2 % manželství. I když se prodlužuje doba, kterou partneři spolu v manželství stráví, tak se rozvod týká bohužel hlavně rodin s nezletilými dětmi. (zdroj: www.czso.cz)

Můžeme z těchto statistik usuzovat, že je rodina ohrožená?

Dítě do rodiny přináší vždy radost, protože rodiče mají pokračovatele svého rodu, mohou svému dítěti předávat své zkušenosti, znalosti a poznatky a svůj přístup k životu. Jelikož chce dle Špaňhelové dítě od svých rodičů cítit a vnímat ochranu, do života přináší rodičům možnost se o něj starat. Dítě zároveň do rodiny přináší pocit větší odpovědnosti. Rozvod rodičů je pro dítě dle Špaňhelové dosti náročnou životní situací, před kterou je dítě postaveno a musí ji akceptovat a smířit se s ní. Rozvod není v žádném případě krátkodobým aktem, ale je to určitá část životní cesty. (Špaňhelová, 2011, s. 9-25)

Poupětová uvádí, že některé kroky v rámci rozvodového procesu jsou těžké a velmi bolestné. Rozvod je životní zkouškou, se kterou se musí rodiče i děti vypořádat. Je nutné mít na paměti, že rozvodem jsou děti značně poznamenány, avšak nelze tvrdit, že rozvod v rodině dítěti předurčuje „životní dráhu“ zločince, narkomana či duševně nemocného jedince. (Poupětová, 2009, s. 15)

V okamžiku, kdy jsou rozvádějící se partneři i rodiče, je rozvod vždy o něco komplikovanější. Rodiče se dle Poupětové ocitnou v dosti paradoxní situaci, kdy sice jejich rozvodové oddělení napomáhá jejich hojení a vztahu, avšak na druhou stranu se zde objevují velmi důležité potřeby jejich dětí, protože musí zachovat současně i rodičovství. To vyžaduje stálý kontakt a vzájemnou spolupráci rodičů i po rozvodu, protože sice jsou již ex partneři, ale stále zůstávají pro své dítě především rodiči. Velmi často se stává, že se již ex partneři nemohou navzájem vystát a ani se vidět. Dítě však potřebuje, aby se jeho rodiče navzájem domluvili. (Poupětová, 2009, s. 39-40)

Lze konstatovat, že rozvod může proběhnout v pořádku a bezpečně jak pro rozvádějící se partneři, tak i pro dítě, ale jen v okamžiku, kdy sice dojde k oddělení partnerství, ale rodičovský vztah zůstane i nadále zachován a tím se stane na partnerství ve své podstatě nezávislý. To je však ideální stav a v praxi dosti těžký úkol pro všechny zúčastněné strany

především v okamžiku, kdy jsou rozvodové emoce dosti silné. Je důležité podotknout, že děti bývají pro rodiče opravdu životně důležité, a proto se snaží celkovou situaci kolem rozvodu ustát a problémy své děti vůbec nezatěžovat. Ne vždy se to však podaří. (Poupětová, 2009, s. 39-40)

3.1 Vztahové, ekonomické a výchovné důsledky rozvodu

Na svých rodičích jsou děti závislé jak psychicky, tak i materiálně, přičemž míra této závislosti se odvíjí od věku a také od jeho zdraví. (Poupětová, 2009, s. 40) Rozvod nejenom partnerům, ale i jejich dětem ve většině případů přináší určité ztráty a řadu změn, se kterými se musí vyrovnat a k tomu potřebují děti jak podporu, tak i ochranu. Rodiče bývají během rozvodu plni emocí, avšak vždy se musí kontrolovat a pro dítě chtít to nejlepší – v rámci možností. Během rozvodu i po jeho skončení je zapotřebí dítě dle autorky ochránit primárně před bolestnými a mnohdy nenávistnými emocemi rodičů, protože ty často rozvod značně komplikují. Pro dítě je velmi nebezpečné slyšet, jak se jeho rodiče neustále hádají, nebo být dokonce i přímým svědkem řešení rozvodových problémů. Velmi často děti tyto problémy v pozdějším věku pomáhají svým rodičům řešit. Děti bývají svědkem vzájemného obviňování rodičů, vysvětlování důvodů rozvodu, kvalifikování rozvodu s partnerem jako rozvodu s dítětem (věty typu, že tatínek rodinu opouští, protože ji nemá už rád). Dítě je mnohdy i zatěžováno určitou odpovědností za rozvod.

Lze konstatovat, že tím vším jsou zásadně narušeny vztahy mezi dítětem a rodičem. Dítě se tak může cítit dokonce díky rozvodu provinile a domnívat se, že jeho rodiče se rozvádí právě díky němu. Rozpadem rodiny je zásadním způsobem narušen vztah k rodičům, dítě může mít pocity nejistoty a nestability díky rozvodové situaci, která v rodině panuje. Dítě je nutné v této fázi ujistit, že rozvod je především věcí dospělých, nikoliv jeho záležitostí. Často dochází k tomu, že se rozvod zkomplikuje a oddělení rodičů se nedaří, ať již z důvodu majetkových, citových, bytových či psychických apod. V tomto okamžiku je dítě ohroženo dlouhodobým prožíváním nestability, nejistoty a konfliktní atmosféry. Je více než jasné, že „nedokončený“ rozvod ohrožuje jak samotné partnery, tak i děti, avšak zde je nutné zmínit, že v porovnání s dítětem rodiče zvládají tuto situaci lépe, protože jsou více psychicky odolní. Je nutné zmínit, že osobnost dítěte je velmi křehká a nezralá. (Poupětová 2009, s. 40)

Z hlediska vztahových důsledků bývá dosti zásadní komplikací rozvodu odcizení s jedním z rodičů či dokonce s oběma. Toto odcizení může mít různou formu a také různou intenzitu. Poupětová uvádí, že odcizení může přerůst až k zavržení či odmítání rodiče ze strany dítěte, což může přetrvat celý život. Pro dítě může být rozvod jeho rodičů dosti traumatizující a jde o zásadní ztrátu, která vede k nenasycení potřeb, které vůči rodičům přirozeně každé dítě má. Dítě si může v tomto okamžiku udělat o vztahu ke svým rodičům svůj vlastní a zcela neadekvátní závěr – může se např. domnívat, že rozvod rodičů je jeho vinou, protože kdyby jej neměli, ani by se nehádali. Může nabýt také dojmu, že musí mamince např. nahradit tatínka, a proto nebude plakat, ale bude mamince pomáhat. Všechny tyto závěry mají následně klíčový a negativní vliv na vztahy s rodiči a na celkový vývoj dítěte a mohou vyústit v problémy v oblasti psychického i sociálního vývoje dítěte. Děti se tak naruší vztahy jak k rodině, tak i blízkým a k sobě samému. To se následně projevuje mnohdy až v dospělosti, kdy si dítě chce vytvořit určitý vztah se svým partnerem a dítětem. (Poupětová, 2009, s. 41)

Je nutné zmínit, že odcizení dítěte se ve většině případů dotýká rodiče, který dítě nemá v péči, avšak může zasáhnout také vztah s rodičem, který dítě v péči naopak má. V tom okamžiku dítě přichází o oba dva rodiče. Tento problém se projevuje v kontaktu s odcizeným rodičem a svého rodiče tak nemusí chtít ani po určité době dítě ani vidět. Diskuze o vztahových problémech rozvodu jsou velmi bouřlivé, bolestivé a plné emocí. Odcizení dokonce může být použito jako „zbraň“ v rozvodové válce mezi rodiči. Odcizení mezi blízkými osobami v rodině je vždy velmi bolestivé a utrpení dítěte tak roste. Vzniká tím situace, kterou trpí ve své podstatě všichni a ani jeden nevidí přes svoji bolest to, jak se cítí ten druhý. Jelikož je dítě na svých rodičích závislé, vždy, kdy se ocitne „mezi“ nimi na bitevním poli, je ve své podstatě ohroženo a jeho potřeby tak nejsou dostatečným způsobem zajištěny. Dlouhodobé důsledky rozvodu jsou pro dítě nebezpečné a zároveň také neúnosné. (Poupětová 2009, s. 159-160)

Většina rozvádějících se rodin se musí dále vypořádat taktéž i s ekonomickými a výchovnými důsledky rozvodu. Dítě po rozvodu žije pouze s jedním rodičem, což znamená, že se sníží zároveň i příjem rodiny. Proto se stává naprosto běžně, že matky musí více pracovat, aby dokázaly vůbec své dítě uživit, a nemají tak na dítě tolik času. To může ovlivnit následně i školní výsledky dítěte.

Ekonomický status matky po rozvodu je nižší než před rozvodem, a proto může dojít u rodiče, u kterého dítě vyrůstá (většinou matka), ke snížení životního standardu. Ekonomické zdroje rodiny jsou tak omezeny, což má negativní vliv i na zdraví, prospěch dítěte ve škole či úroveň vzdělání (nemůže si např. dovolit jít na vysokou školu apod.). (Marhánková a kol. 2012, s. 45)

Domácnost, ve které tedy dítě vyrůstá, je tzv. ekonomicky nevýhodná. Pokud je výchova dítěte svěřena matce, tak ta musí vést celou domácnost sama, a tím logicky domácnost z ekonomického hlediska strádá. Rodinu tak může zasáhnout špatná ekonomická situace, a proto matky velmi často dítěti nejsou schopny samy poskytnout to, co mělo před rozvodem – nemohou mu zajistit např. lepší vzdělání, koupit patřičné pomůcky do školy aj.. (Štastná, 2006, s. 175-177)

Rozvod je zásadní životní situací, která vede ke zhoršení ekonomické situace rodiny a má negativní důsledky s rozdílným dopadem na muže a ženy. „*Vlivem tzv. rodinné dělby práce má rozvod zpravidla nepříznivé ekonomické dopady na ženy, které častěji, než muži po rozvodu pečují o děti. Rozvedené ženy samoživitelky následně čelí výrazně vyšší míře ohrožení chudobou.*“ (Šatava a kol., 2015)

Rozvod značně zasáhne i do výchovy dítěte, která se taktéž vlivem rozvodu komplikuje. Je zapotřebí zmínit, že dítě se ocitne v konfliktu mezi rodiči a také ve vnitřním konfliktu se sebou a se svými vlastními potřebami. Dlouhodobé prožívání vnitřního i vnějšího konfliktu je pro každé dítě nebezpečné a negativně ovlivňuje i jeho výchovu. Dítě se nemůže často ani ztotožnit s názory, pocity a postoji rodiče, se kterým žije, a proto může být jeho výchova problematická. Vše, co s daným rodičem souvisí, tak může začít vidět naprosto pokřiveně – jako nepravdivé, špatné, škodlivé, nebezpečné apod. Začne se tomu tudíž vyhýbat či nastavená pravidla výchovy nedodržovat. Rodičovskou výchovou je utvářeno nejenom morální, ale i sociální citění dítěte. Pokud je dítě svěřeno do péče matky, v oblasti výchovy zde existuje jeden zásadní problém, a to je absence mužského vzoru, což je nebezpečné jak pro chlapce, tak i pro dívky. Na základě svého otce, jakožto vzoru, si dívky tvoří svojí vlastní představu o svém partnerovi. Jelikož tak v rodině chybí muž, určité představy o partnerství mohou být zkreslené, což má v pozdějším věku vliv taktéž i na navazování partnerských vztahů. V případě chlapců je nutné zmínit, že se ve své podstatě nemají od koho naučit činnosti, které souvisí s rolí muže ve společnosti či v rodině. Každá matka chce své dítě vychovat co nejlépe, a když na jeho výchovu zůstane sama, nemá zde žádnou zpětnou vazbu,

takže netuší, zda je výchova v pořádku či nikoliv – nemá ji kdo poradit. Výchovné předpoklady vždy zkoumá soud, a to prostřednictvím soudního znalce. (Poupětová, 2009, s 160)

Rozvod kromě všech výše uvedených skutečností ovlivňuje dítě také v rámci školního prostředí. Je nutné vnímat vzájemnou provázanost a důsledky rozvodu jak v rodině, tak i ve škole, protože rozvod a jeho následky si dítě nese všude s sebou. Každé dítě potřebuje, aby jeho rodinné prostředí bylo klidné a příjemné. V opačném případě dítě prožívá pocity nejistoty, strachu, smutku či pocity úzkosti, což může vést k neurotickým formám chování u dítěte. Rodina je totiž pro děti stabilním zázemím a díky rodině mají pocit, že někam patří – někam, kde se se cítí bezpečně. Rozvodem však všechny tyto role ztrácí na významu. Z hlediska školního prostředí se u dětí často projevují problémy v oblasti školního prospěchu a také problémy v oblasti chování, což je typické spíše pro chlapce. V okamžiku, kdy rodina přestává fungovat, dítě ztratí stabilitu zázemí a přestává mnohdy i akceptovat požadavky, které jsou na něj ze strany rodičů kladeny. Prospěch dítěte se tak odsouvá do pozadí, protože dítě má celou řadu jiných starostí a problémů díky rozvodu. Vinnu na zhoršení prospěchu ve škole tak mají zajisté i rodiče, protože nezvládají v daný okamžik této oblasti věnovat potřebnou pozornost a dítě se tak ve škole začne zhoršovat. (Průcha a kol., 2013, s. 128)

3.2 Dohoda o svěření péče o děti v porozvodové situaci

Rozvod je rozvratem rodiny, o čemž nelze pochybovat. Je více než jasné, že rozvádějící se rodiny prochází obdobím neklidu, které souvisí i s nutností nastavit uspořádání vztahu s dětmi a s jejich péčí po rozvodu. To může být velmi nepříjemné pro rodiče i pro děti. Řešení o svěření péče je komplikované. V praxi je možné se setkat s různými typy dětí – jedny z nich si sami vybírají, s kým chtějí žít a záměrně posléze druhého rodiče zavrhnou, jiné si naopak přejí, aby se jejich rodiče vůbec nerozváděli a tím byl jejich život stejný jako před rozvodem, protože chtějí žít s oběma rodiči. Řada dětí se neumí vyrovnat s myšlenkou, že jeden z rodičů žije jinde apod. Dokonce je možné se setkat s případy, kdy se dítě nechce stýkat ani s jedním ze svých rodičů, což rozvod protahuje. V drtivé většině bývá v České republice péče o dítě svěřena matce. (Poupětová, 2009, s. 43)

Po rozchodu rodičů nastávají různé varianty styku s dítětem. Při rozhodování o výchově a péči dítěte je vždy prvotní zájem dítěte. (Špaňhelová, 2011, s.131-132) V souvislosti

s rozvodovou tematikou je nutné zmínit primárně problematiku, která je spojena s rodičovskou zodpovědností. Rodičovská zodpovědnost je ochranným institutem nezletilých dětí a je nutné ji vnímat jako soubor práv a povinností, které se týkají péče o nezletilé dítě z hlediska péče o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj a také o jeho zdraví. Potřeba, která souvisí s novým uspořádáním poměrů rodičů k dítěti, vzniká jak rozvodem, tak i rozchodem rodičů, což je podstatné zmínit. I přesto, že mnohdy partnerský vztah zaniká, role rodičů nadále přetrvává a rodiče ji tak musí vůči svému dítěti plnit. Ze všeho nejdříve je nutné rozhodnout o poměrech nezletilého dítěte a až poté lze manželství rozvést. Cílem této právní úpravy je primárně zamezit dlouhým a vleklým sporům o děti v okamžiku, kdy je manželství již rozvedeno. Soud určí, kterému z rodičů lze svěřit dítě do péče a posléze přistoupí ke stanovení velikosti výživného a zároveň upraví i celkový rozsah styku dítěte a rodiče, které dítě v péči nemá. Rodiče se však mohou ohledně všech těchto otázek dohodnout, což značně zlehčí situaci, a pokud se jejich dohoda nachází v souladu se zájmy dítěte, soud dohodu může schválit. (Hrušáková a kol., 2017, s. 66-77)

Pokud rodiče dítěte žijí odděleně či jde o rodiče v podobě partnerů, kteří tedy nejsou manželi, avšak se rozejdou, dle zákona jim není uložena povinnost upravit svá práva a povinnosti k dětem dohodou, která je schválena soudem, jako je tomu v případě manželství, a proto postačí jen ústní dohoda rodičů. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) V praxi je možné se setkat i s případy, kdy se manželé sice rozejdou, ale nepřistoupí k rozvodu. Pokud se dokážou dohodnout o úpravě péče o dítě, nemají zákonem definovanou povinnost upravit svá práva a povinnosti dohodou, která je schválena zákonem. Při rozhodování o svěřeni dítěte do péče je nutné brát v potaz nejlepší zájem dítěte a fakt, že oba dva rodiče mají právo stejnou měrou o své dítě pečovat a tím se aktivně podílet i na jeho výchově po rozvodu. Z psychologického úhlu pohledu je dle Dobrušové a kol. (2012) nejlepším zájmem každého dítěte vyrůstat v rodině, která funguje a je úplná. Rozvod rodičů tak ve své podstatě dítě připravuje o jeho základní právo na nejpřirozenější péči a na plnohodnotné společné rodičovství, na kterém se podílí oba rodiče.

V zájmu jak rodičů, tak i dítěte je, aby se na porozvodové péči o dítě vzájemně dohodli. Tato dohoda je akceptována v praxi více jak autoritativní rozhodnutí soudu, což je podstatné zmínit. Je zapotřebí zmínit, že sám soud by měl rodiče k této dohodě motivovat. V okamžiku, kdy rodiče soudu předloží dohodu, která se týká výkonu péče o dítě, soud ze

zákona nemá povinnost tuto dohodu schválit. Je nutné prozkoumat, zda je dohoda v souladu se zájmy dítěte. Pokud soud dojde k závěru, že dohoda je v souladu se zájmy dítěte, následně ji prostřednictvím rozsudku schválí. Pokud by se např. rodiče dohodli na tom, že vyživovací povinnost je pouze na straně jednoho z nich, vůči dítěti je toto ujednání neúčinné a soud v žádném případě dohodu neschválí. (Francová a kol., 2014, s. 10-11)

Dohoda může být dle Hodka (2015) součástí rozvodového řízení – návrh na její schválení lze podat současně s návrhem na rozvod, ale může být podán i zcela samostatně. Pokud je návrh podáván samostatně, příslušným soudem se stává okresní či obvodní soud trvalého bydliště dítěte. V opačném případě je příslušným soudem okresní či obvodní soud posledního společného bydliště manželů, kteří se rozvádí. Obsah této dohody si stanoví rodiče sami mezi sebou a v případech tzv. nesporných rozvodů neexistuje důvod, proč by soud návrh dohody následně odmítnul. Pokud se rodiče chtějí vyhnout řízení před soudem, mohou uzavřít i mimosoudní dohodu. Podmínkou je, že rodiče jsou ochotni a schopni se na právech dítěte dohodnout. Dohoda, která je mezi rodiči uzavřena, musí upravovat veškeré podmínky a rozsah styku s dítětem a také zahrnovat úpravu výživného.

Střídavá péče

V České republice může soud rozhodnout ve věci péče o nezletilé dítě tím, že schválí dohodu či o péči rozhodne sám. Předpokladem pro to, aby soud mohl posoudit návrh na rozvod, je dle Novotného a kol. (2017, s. 173) pravomocné rozhodnutí o péči o dítě. Opatrovnický soud musí upravit v rámci rozsudku poměry k dítěti jak po dobu rozvodu, tak i po jeho skončení. V zájmu dítěte je, aby došlo k úpravě poměrů najednou, a aby zde byla právní jistota v tom, jak každý z rodičů o dítě bude po rozvodu pečovat. Soud musí mít vždy na paměti zájem dítěte. V okamžiku rozhodování o péči soud bere v potaz i vztah dítěte k rodičům, avšak i vztah k jeho sourozencům. Všeobecně platí, že sourozenci by měli vyrůstat spolu. Tím jsou děti chráněni za účelem zachování základní jistoty, která se odvíjí od sourozenecké sounáležitosti a vzájemné podpory. V souladu s § 907 zákona č. 89/2012, občanského zákoníku, soud může dítě svěřit do (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2012):

- péče jednoho z rodičů (nejvíce obvyklý případ v České republice);
- společné péče obou rodičů;

- střídavé péče obou rodičů, kdy se po určitou dobu dítě nachází u otce a určitou dobu je v péči své matky.

V České republice není střídavá péče příliš rozšířená. Novák a kol. uvádí, že pokud jsou oba dva rodiče způsobilými dítě vychovávat a o výchovu svého dítěte mají zájem, může soud svěřit dítě do střídavé péče obou rodičů, pokud je to v zájmu dítěte a budou tím zajištěny všechny jeho potřeby. (Novák a kol., 2007, s. 67)

Střídavá péče byla v České republice dle Novotného zavedena po vzoru zahraniční úpravy a dle dosavadních zkušeností lze konstatovat, že soudy preferují péči jednoho z rodičů, nikoliv střídavou péči. I přesto však podíl rozhodnutí o střídavé péči v České republice v posledních letech roste, což je dáno primárně trendem, kdy se i otcové chtějí mnohem více zapojovat do péče o své děti i po tom, co jejich manželství nevyšlo. O děti se tak chtějí starat i v jejich dosti raném věku, jezdí s nimi na dovolenou a nechtějí vlivem rozpadu svého vztahu ztratit i možnost se nadále podílet na jejich výchově. Z odborného hlediska dle autora neexistuje ani dnes jednotný názor na to, zda je pro dítě vhodné vůbec nařídit střídavou péči v okamžiku, kdy spolu navzájem rodiče ani nekomunikují, a tudíž se ani nejsou schopni domluvit na základních otázkách týkajících se jejich výchovy. Soudy jsou toho názoru, že tam, kde nejsou schopni se rodiče domluvit a vyměňovat si informace, neexistují vhodné podmínky pro střídavou péči, výchova v této podobě nefunguje a případ se tak zanedlouho ocitá opět před soudem. To vše může mít již negativní vliv na osobnost dítěte, protože dítě se lehce stává prostředkem k vyřizování účtů mezi rodiči. Střídavá péče tak přichází v úvahu v okamžiku, kdy jsou rodiče ochotni se na její úpravě a režimu přesně a jasně domluvit. (Novotný a kol., 2017, s. 174)

Střídavá péče dle Arnoldové znamená, že dítě pobývá střídavě u jednoho a druhého rodiče po stejné či různě dlouhé časové období. Délka pobytu se odvíjí do vzájemné dohody manželů a přichází v úvahu dvě základní varianty – dítě se stěhuje do domácnosti k jednomu z rodičů v určeném období, či dítě žije pouze v jedné domácnosti a rodiče se střídají ve stanovené době. Obě varianty přináší svá negativa i pozitiva. Pro dítě bývá pozitivní druhá varianta, protože se nemusí nikam stěhovat, je mu zachována určitá stabilita, jistota a má i nadále své zázemí. První varianta je pro dítě spíše negativní, protože dítě lehce ztrácí pocit domova a jistoty a musí čelit skutečnosti, že ve své podstatě nemá svůj stálý domov a musí se neustále stěhovat. Postupně tak ztrácí i pocit bezpečí. (Arnoldová, 2016, s. 273)

Střídavou péči je možné označit za formu porozvodového uspořádání, kdy je dítě v určitém časovém období tedy svěřeno do výchovy a péče jednoho z rodičů a v dalším časovém období do péče a výchovy druhého z rodičů. Soud musí přesně definovat práva i povinnosti obou rodičů při střídavé péči, avšak délku intervalu střídání nespécifikuje. Novák uvádí, že ve většině případů se děti střídají u svého rodiče po týdnech či po 2 týdnech, avšak je možné zvolit interval kratší či naopak delší. (Novák a kol., 2007, s. 67-68)

U mladších dětí se např. doporučuje, aby došlo ke střídání po cca 2 až 3 dnech, protože v opačném případě může dítě začít trpět odloučením od druhého rodiče. (Špaňhelová, 2011, s. 139)

V české legislativě se termín „střídavá péče“ objevil až díky novele zákona č. 91/1998 Sb., o rodině. Ve výjimečných případech bylo možné se v České republice se střídavou péčí setkat již před rokem 1998. Od roku 2014 je střídavá péče upravena v § 907 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. „*Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Novotný zmiňuje, že i střídavá péče musí být v zájmu dítěte. Jelikož střídavá péče ve své podstatě znamená, že dítě v určitých intervalech musí střídat své bydliště a zároveň i výchovné prostředí a pobývá střídavě u každého z rodičů, bývá střídavá péče náročná jak pro samotné dítě, tak i pro rodiče. Pro dítě je časté střídání prostředí náročné z hlediska psychického i „logistického“. To se projevuje i ve škole, kde jsou parné jasné problémy s těmito dětmi, protože neustále nemají učební pomůcky, jelikož je u rodičů zapomínají apod. Nařídít střídavou péči má své opodstatnění primárně tam, kde dítě nemusí měnit školu a může i nadále navštěvovat své kroužky. (Novotný a kol., 2017, s. 174)

Taktéž Arnoldová upozorňuje na problematiku školního prostředí, avšak z hlediska toho, že jedním z předpokladů realizace střídavé péče je možnost, aby dítě mohlo navštěvovat jednu školu a tím provozovat i své mimoškolní aktivity. Na tom se musí oba dva rodiče dohodnout. V praxi velmi často děti navštěvují naopak dvě školy, což pro ně bývá obrovskou zátěží. (Arnoldová, 2016, s. 273)

Dle novelizace zákona č. 561/2004 Sb., předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, došlo k úpravě práva dítěte být vzděláváno ve dvou základních školách, pokud se nachází ve střídavé péči rodičů. Dle zákona musí být ředitelé

těchto škol však v kontaktu, vzájemně spolupracovat a dohodnout se, jak lze co nejlépe při vzdělávání tohoto dítěte postupovat.

Důležitým hlediskem, ke kterému je taktéž nutné přihlédnout, je vazba dítěte na jeho vrstevníky. Není vůbec vhodné a ani žádoucí z hlediska správného vývoje dítěte do jeho života, který je již poznamenán rozvodem, zasáhnout ještě tím, že dítěti bude znehodnoceno sociální prostředí, které jej obklopuje a na které je zvyklé. Psychologové se shodují na tom, že by ke střídání dětí mělo docházet vždy stejně – např. ve středu, protože tím mají rodiče i nadále možnost strávit s dítětem víkend, nikoliv jen všední dny. Rodič díky tomu taktéž nese zodpovědnost za přípravu dítěte do školy. Pro každé dítě je z psychologického hlediska mnohem více snesitelné, když může v pondělí nastoupit do školy z prostředí rodiče, se kterým trávil celý víkend. Pokud však dochází k přesunu dítěte v neděli večer, aklimatizace i příprava dítěte na další školní den je více komplikovaná a pro dítě samotné taktéž i zatěžující. (Novotný a kol., 2017, s. 174)

Arnoldová hovoří o tom, že pokud se rodiče tedy dohodnou na střídavé péči, musí podat návrh na svěření dítěte do střídavé péče soudu, což je okresní soud v místě bydliště nezletilého dítěte, a tento soud ve zmíněné věci rozhoduje. Pokud druhý rodič určitým způsobem již brání ve výchově dítěte, či zde je hrozba tohoto jednání, je vhodné podat zároveň i návrh na tzv. zatímní úpravu poměrů předběžným opatřením. Soud musí dbát při rozhodování o péči o dítě i názoru samotného dítěte. (Arnoldová, 2016, s. 273)

Pokud je dítě dostatečně emocionálně i rozumově vyspělé, je možné a více než žádoucí jeho přání považovat za jakési vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu. Kromě jeho přání musí však soud zároveň i komplexně posoudit zájmy dítěte. Čím je dítě starší, tím má jeho přání mnohem větší význam. Přání dítěte je zjišťováno prostřednictvím pokládání nepřímých otázek a pokud je to vhodné, toto pokládání otázek by mělo probíhat mimo soudní síň. Ústavní soud vnímá hranici 12 let, kterou stanovil nový občanský zákoník pro to, aby si dítě vytvořilo vlastní názor a ten bylo schopné sdělit, jako nejzazší. Tuto hranici, která prezentuje rozumovou i emocionální vyspělost dítěte, kdy je dítě již schopné uceleně svůj názor prezentovat před soudem, je zapotřebí vždy posuzovat případ od případu. Některé děti jsou již schopny se ke své výchově vyjádřit např. v 10 letech svého věku. (Novotný a kol., 2017, s. 175)

Střídavá péče je na místě u dětí, které jsou starší 5 let, s intervaly v délce cca 10 až 14 dní, pokud chodí dítě do jedné školy a do zájmových kroužků, pokud má dítě jednoho dětského lékaře, má-li dítě v období pobytu u jednoho z rodičů možnost občas taktéž navštívit i svého druhého rodiče a pokud jsou rodiče schopni a ochotni spolu komunikovat a podporovat se navzájem při střídavé péči. Zásadní otázkou, kterou je nutné se zabývat v případě střídavé péče, je i výživné na dítě. Z praxe jsou známy případy, že soud výživné nestanoví, protože rodiče mají podobný příjem. Jindy zase může platit jeden z rodičů příliš a druhý nic, a další možností je rozdílná výše výživného pro každého rodiče, která se odvíjí od jejich příjmové situace. Všechny tři zmíněné varianty dnes připadají v úvahu. (Arnoldová, 2016, s. 273)

Špaňhelová se věnuje tomu, co všechno hraje v případě střídavé péče roli. Jako první zmiňuje chuť a domluvu rodičů, kteří se dokážou z rozvodu vzpamatovat, odsunout bolest stranou a chtějí pro dítě to nejlepší. Jejich domluva se musí týkat nejenom samotného „provozu“ střídavé péče, ale nesmí si ani nic navzájem vyčítat, nevracet se k tomu, se již stalo a k tomu, co prožili formou výčitek apod. Mezi rodiči musí v první řadě fungovat komunikace – oboustranně. Dále je nutné brát v potaz souhlas dítěte, které by si mělo být vědomé toho, co ho díky střídavé péči čeká za změny. Žádoucí je taktéž to, když rodiče od sebe nebydlí daleko, protože dítě posléze nevnímá střídavou péči tak dramaticky, jako kdyby muselo cestovat do jiného města. V rámci střídavé péče je nutné si dále stanovit, kdo a za co nese odpovědnost. To znamená, že pokud je dítě v péči otce, tak ten nese odpovědnost za to, jak je dítě připraveno do školy, zda má všechny úkoly apod. Významná je zde i domluva na mimoškolních aktivitách dítěte, protože dítě je nutné na určité kroužky vodit a vyzvedávat. V potaz je vhodné brát i flexibilitu dítěte, protože ne každé dítě je schopno být několik dní u jednoho z rodičů a posléze putovat k druhému rodiči. Může totiž celou situací vnímat tak, že ani v jednom prostředí nemá stabilní zázemí. (Špaňhelová, 2011, s. 139)

Střídavá péče má své výhody i určitá rizika. Výhodou střídavé péče je to, že dítě žije s oběma rodiči, které vnímá se vším všudy, tráví s nimi volný čas a není tak ochuzen ani o jednu roli (mateřskou a ani otcovskou). Další výhodou je, že dítě čerpá z obou rodičů, může se každého zeptat na své zvědavé otázky, vyslechnout si odpověď a tím i rodiče vědí, co jejich dítě nejvíce zajímá. Dítě vidí a vnímá přístup každého z rodičů k různým životním situacím a může se svými rodiči inspirovat a přebírat jejich vzory. Pro rodiče je výhodou střídavé péče

dále skutečnost, že si své záliby či povinnosti mohou rozvrstvit, což znamená, že pokud je dítě u otce, matka se může věnovat např. sportu či zůstat déle v práci. (Špaňhelová, 2011, s. 141)

Arnoldová spatřuje největší výhodu střídavé péče v tom, že tato péče ve své podstatě zaručuje pokračování rodinné péče a života, kdy se oba dva rodiče aktivně na péči a výchově svého dítěte podílí a dítě má oba dva rodiče vždy k dispozici, a to i přesto, že se rozvedli. Chlapci mají stále svůj vzor v otci a dítě tak nemá pocit, že je důvodem rozvodu. Rodiče si k dítěti mohou i nadále zachovat smysluplný, kladný a pevný vztah. (Arnoldová, 2016, s. 274)

Co se týče negativ střídavé péče, tak Špaňhelová hovoří o tom, že velmi často jsou v případě střídavé péče velmi náročné začátky, než si na tuto péči všechny strany zvyknou. Matka je nejistá v tom, zda se vůbec otec o dítě patřičnou dobu dokáže postarat. V případech, kdy je dítě méně flexibilní, je pro něj střídavá péče dosti náročná – je často unavené např. dojížděním apod. (Špaňhelová, 2011, s. 141)

Arnoldová uvádí jako negativum fakt, že dítě není nikde doma, může být ovlivňováno jedním rodičem proti druhému, výchova dítěte je zcela nejednotná např. i vlivem toho, že navštěvuje dvě školy, a vzniká zde časová i ekonomická náročnost vlivem střídání prostředí, cestování apod. I to je možné však řešit, pokud mezi rodiči funguje komunikace. (Arnoldová, 2016, s. 274)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

V praktické části naší diplomové práce jsme představili teoretické poznatky týkající dané problematiky. V empirické části jsme si stanovili výzkumný problém, **jaký typ výchovy převládá u rodičů dětí (dítěte) svěřených po rozvodu či rozchodu do jejich výhradní péče**. Hlavním důvodem, proč se zabýváme zkoumáním této problematiky je, zda dochází ke změně stylu výchovy dětí/dítěte po rozvodu či rozchodu rodičů.

Pro daný typ výzkumu jsme zvolili metodu kvantitativního výzkumu, který byl realizován pomocí dotazníkového šetření, který je charakteristický tím, že umožňuje v krátkém čase získat informace od velkého počtu respondentů.

Kvantitativně orientovaný pedagogický výzkum je označován za záměrnou a systematickou činnost, kdy hypotézy o pedagogických jevech se ověřují, verifikují a testují. (Chráška, 2007, s. 12).

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Výzkumný cíl empirické části je, **jaký typ výchovy převládá u rodičů dětí (dítěte) svěřených po rozvodu či rozchodu do jejich výhradní péče**.

Dílčí výzkumné cíle:

- zjistit, zda u otců, kteří nemají svěřené dítě (děti) do výhradní péče došlo ke změně stylu jejich výchovy
- zjistit, zda u matek, které mají svěřené dítě (děti) do výhradní péče preferují více autoritativní výchovu než výchovu demokratickou (respektující)
- zjistit, zda u dětí nad 8 let je více otci preferována respektující (demokratická) výchova než výchova autoritativní
- zjistit, zda u dětí do 12 let je ze strany matky využívána nejčastěji autoritativní výchova než respektující (demokratická)

Na základě dílčích výzkumných cílů byly stanoveny otázky popisné a vztahové:

Výzkumné otázky (deskriptivní) popisné:

P1: Jakým způsobem se partneři po rozvodu/rozchodu domluvili na výchově/péči o dítě/děti?

P2: Který z partnerů nejčastěji po rozvodu/rozchodu pečuje o dítě/děti?

P3: V jakém časovém intervalu byl styk soudem nejčastěji upraven?

P4: Změnil se styl výchovy po rozvodu/rozvodu s partnerem?

P5: Souvisí změna stylu výchovy se změnou postavení, jakožto rodiče v rodině?

P6: Stojí za změnou stylu výchovy finanční situace po rozvodu/rozchodu?

P7: Jakou oblast v rodinně rozchod/rozvod zapříčinil?

Výzkumné otázky (relační) vztahové:

V1: Je změna stylu výchovy rodičů u dětí (dítěte), zapříčiněna tím, zda mají dítě (děti) v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech nebo ve výhradní péči?

V2: Je autoritativní výchova více preferována matkami, pečující o dítě (děti), které jim byly svěřeny do jejich výhradní péče?

V3: Je respektující výchova více preferována u dětí (dítěte) starších nad 8 let, otcí, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech?

V4: Je ze strany matky, u dětí (dítěte) do 12 let svěřených do jejich výhradní péče, častěji využívaná autoritativní výchova?

Odpovědi na výzkumné vztahové otázky přinášejí formulované hypotézy a jejich následnou verifikaci.

Nezávisle proměnná – typ rodiče

Závisle proměnná – změna stylu výchovy, typ výchovy, autokratická výchova

4.2 Stanovení hypotéz

U věcných hypotéz jsme stanovili nulové a alternativní hypotézy.

H1: U otců, kteří mají dítě (děti) v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech, došlo ke změně stylu výchovy častěji než u matek, které mají dítě (děti) svěřené ve výhradní péči.

H₀: Změna stylu výchovy nezávisí na typu rodiče

H_A: Změna stylu výchovy závisí na typu rodiče

H2: Matky, pečující o dítě (děti) svěřené do jejich výhradní péče, preferují po rozvodu či rozchodu více autoritativní výchovu než výchovu demokratickou (respektující)

H₀: Podíl matek samostatně pečujících/ s výhradní péčí s autoritativní a demokratickou výchovou se neliší.

H_A: Podíl matek samostatně pečujících/s výhradní péčí s autoritativní a demokratickou výchovou se liší.

H3: Otcové dětí (dítěte) starších nad 8 let, preferují více respektující výchovu (demokratickou) než výchovu autoritativní, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech.

H₀: Podíly otců s autoritativní a demokratickou výchovou, pravidelně se stýkajících se svými dětmi nad 8 let, se neliší.

H_A: Podíly otců s autoritativní a demokratickou výchovou, pravidelně se stýkajících se svými dětmi nad 8 let, se liší.

H4: Nejčastěji je u dětí do 12 let využívána autoritativní výchova ze strany matky, které mají děti (dítě) svěřené do své výhradní péče než u jejich otců.

H₀: Praktikování autokratické výchovy na dětech do 12 let nezávisí na typu rodiče.

H_A: Praktikování autokratické výchovy na dětech do 12 let závisí na typu rodiče.

4.3 Metoda sběru dat

Pro metodu sběru dat byl zpracován nestandardizovaný dotazník, sestavený pouze pro dané šetření. Dotazník se skládal z 13 otázek, ve kterém byly uzavřené, (otázky č. 1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12), otevřené (otázky č. 3) a polouzavřené (otázky č. 6, 7, 13). Znění dotazníku je přiloženo v Příloze č. I.

Dotazník byl vytvořen na internetovém portálu SURVIO.com a respondentům byl rozeslán pomocí sociálních sítí (Facebook, Instagram) a e-mailu s internetovým odkazem <https://www.survio.com/survey/d/M0A8K4W1P8P4N1V3I>. Dotazník informuje respondenty o základních údajích k danému výzkumu, zahrnuje návod k vyplňování a ubezpečuje o anonymitě při zpracování údajů a v neposlední řadě upozorňuje na to, že výsledky z daného šetření budou použity pouze pro daný cíl diplomové práce. Otázky č. 1-3 zjišťují demografické údaje, kterými jsou pohlaví, počet dětí a věk dítěte. Následující otázky 4-7 zjišťují v jaké péči je dítě (dětí) po rozvodu/rozchodu s partnerem, jakým způsobem se s partnerem domluvili na výchově/péči o dítě/děti, jak byl upravený styk soudem a jak často se skutečně s dětmi stýkají. Pomocí otázek 8-12 zjišťujeme, jaká výchova byla rodiči preferována před jejich rozchodem/rozvodem, zda změnili styl výchovy dítěte/dětí po rozvodu/rozchodu, jakou výchovu v současné době preferují, zda změna stylu výchovy souvisí se změnou postavení jakožto rodiče v rodině po rozvodu či rozchodu a co zapříčinilo změnu stylu výchovy. V poslední otázce dotazníku č. 13 jsme se dotazovali, kterou oblast v rodinně rozchod/rozvod nejvíce ovlivnil.

V rámci předvýzkumu byl dotazník distribuován malému vzorku 5 respondentů, kteří měli poodhalit případné nedostatky nebo poukázat na nejasnosti kladených otázek. Předvýzkum neodhalil žádné závažné problémy.

4.4 Výzkumný vzorek

K danému výzkumu jsme použili metodu sněhové koule, která spočívá v počátečním vyhledání několika osob a poté v kontaktování těch dalších členů skupiny, na které již vybraní lidé odkázali. Při počátečním vyhledávání byly osloveny osoby z blízkého okolí, kterým byl pomocí internetového odkazu zaslán dotazník, na jejich e-mail nebo do chatu pomocí (Messengeru). Následně buď samotní oslovení respondenti, přeposílali uvedený internetový odkaz na dotazník, dál svým známým anebo nám byl zprostředkován jejich e-

mail, popřípadě odkaz na jejich chat. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 153 respondentů. Sběr dat probíhal v období leden-únor 2019.

4.5 Metody statistického zpracování výzkumných dat

Data získaná prostřednictvím dotazníkového šetření byla zpracována metodami popisné statistiky a testování hypotéz. V rámci popisné statistiky byly vytvořeny výsečové grafy s relativními četnostmi. Ve většině případů byly jednotlivé jevy v dotazníku zachyceny na úrovni nominálního měření. Získaná data byla prezentována pomocí kontingenčních tabulek s absolutními a relativními četnostmi. K verifikaci hypotéz byl použit chí-kvadrát test nezávislosti pomocí kontingenční tabulky a chí-kvadrátu testu dobré shody.

Všechny výpočty byly provedeny pomocí programu STATISTICA CZ 12, zvolená hladina významnosti činila 0,05.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Daného výzkumu se zúčastnilo 153 respondentů – rodičů z České republiky. Uvedení respondenti odpovídali na otázky dotazníku (příloha P I), který obsahoval 13 otázek. Z odpovědí na jednotlivé otázky v dotazníku byla vytvořena pomocí programu EXCEL datová matice výsledků, která byla využita k dalším analýzám ve statistickém programu STATISTICA 12.

Z daného dotazníkového šetření byly nejdříve vyhodnoceny výsledky získané z jednotlivých položek dotazníku a v následující části byla věnována pozornost vztahům, které mezi zjištěnými jevy existují. V této části byly navržené hypotézy verifikovány.

Základní informace o respondentech poskytuje oblast deskripce

Tabulka č. 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví respondentů	Četnost	Relativní četnost (%)
žena	106	69%
muž	47	31%
Σ	153	100%

První otázka rozdělila respondenty podle pohlaví. Z celkového počtu 153 respondentů bylo 47 (31 %) mužů a 106 (69 %) žen.

Tabulka č. 2: Počet dětí

Počet dětí	Četnost	Relativní četnost (%)
1 dítě	75	49%
2 děti	57	37%
3 a více	21	14%
Σ	153	100%

V otázce č. 2 nám respondenti odpovídali na počet dětí. Největší skupina respondentů 75 (49 %) uvedla 1 dítě, na druhém místě s počtem 57 (37 %) respondentů má 2 děti a na třetím místě byla skupina respondentů s počtem 3 a více dětí 21 (14 %).

Tabulka č. 3: Věk dětí/dítěte

Věk dětí	Četnost	Relativní četnost (%)
0-3 let	27	18%
4-6 let	30	19%
7-9 let	30	20%
10-12 let	23	15%
13-15 let	21	14%
16-18 let	12	8%
19-36 let	10	6%
Σ	153	100%

Pomocí otázky č. 3 jsme zjišťovali věkovou kategorii dětí/dítěte u respondentů. Největší skupinu tvořili děti ve věkové kategorii 7-9 let 30 (20 %) a současně děti ve věku 4-6 let 29 (19 %), následovala věková kategorie 0-3 let 27 (18 %). S počty 23 (15 %) následovala věková kategorie 10-12 let, počet 21 (14 %) věková kategorie dětí/dítěte 13-15 let, na předposledním místě se umístila věková kategorie dětí/dítěte 16-18 let s počtem 12 (8 %) a s nejmenším počtem dětí/dítěte u respondentů byla kategorie 19-36 let 10 (6 %).

Výzkumné otázky (deskriptivní) popisné:

P1: Jakým způsobem se partneři po rozvodu/rozchodu domluvili na výchově/péči o dítě/děti? K výzkumné otázce č. 1 se respondenti vyjádřili v dotazníku pod č. 4.

Tabulka č. 4: Jak jste se s partnerem domluvili na výchově/péči o dítě/děti po rozvodu/rozchodu?

Výchova po rozvodu/rozvodu byla upravena	Četnost	Relativní četnost (%)
Soudně	61	40%
vzájemnou domluvou	92	60%
Σ	153	100%

Z celkového počtu 153 respondentů jich uvedlo 92 (60 %), že se na výchově/péči o dítě/děti po rozvodu/rozchodu dohodli na základě vzájemné domluvy a u 61 (40 %) respondentů byla péče/výchova o dítě/děti řešena soudní cestou.

P2: Který z partnerů nejčastěji po rozvodu/rozchodu pečuje o dítě/děti? Na tuto otázku nám v dotazníku odpověděla otázka č. 5.

Tabulka č. 5: V jaké péči je/jsou dítě/děti po rozvodu/rozchodu s partnerem?

V jaké péči jsou děti/dítě	Četnost	Relativní četnost (%)
vychovávám sám/a	11	7%
výlučná péče matky	91	60%
střídavá péče	49	32%
výlučná péče otce	2	1%
Σ	153	100%

K této otázce se vyjádřili všichni respondenti a nečastější odpověď byla zvolena „výlučná péče matky“, a to zvolilo 91 (60 %) respondentů, na druhém místě byla zvolena varianta „střídavá péče“, na kterou odpovědělo 49 (32 %) respondentů, pouze 11 (7 %) respondentů zvolilo variantu „vychovávám sám/a“ a na posledním místě s počtem 2 (1 %) odpovědí, byla zvolena varianta „výlučná péče otce“.

P3: V jakém časovém intervalu byl styk soudem nejčastěji upraven? K této popisné otázce nám respondenti odpověděli v dotazníku pod otázkou č. 6.

Tabulka č. 6: Jak byl upravený styk soudem?

Úprava styku soudem	Četnost	Relativní četnost (%)
1x za 2 týdny o víkendu	29	47%
1x týdně o víkendu	3	5%
celý sudý týden od PO-NE	1	2%
celý lichý týden od PO-NE	4	6%
střídavá péče	9	15%
určité dny v týdnu	2	3%
dle vzájemné dohody	12	20%
výlučná péče matky	1	2%
Σ	61	100%

Na otázku č. 6 nám odpovědělo pouze 61 respondentů, a to z důvodu, že u ostatních respondentů nebyl styk upravený soudem, ale výchova/péče o dítě/děti byla na základě jejich

vzájemné domluvy, na kterou nám odpověděla otázka č. 4 v dotazníku. U 29 (47 %) respondentů byl styk soudem upraven na periodu „1x za 14 dní“, následovala u 12 (20 %) respondentů „vzájemná dohoda“, 9 (15 %) respondentů uvedli „střídavou péči“, 4 (6 %) „celý lichý týden od PO-NE“, „celý sudý týden 3 (5 %) respondenti a pouze u 1 (2 %) respondenta byla soudem určena výlučná péče matky.

P4: Změnil se styl výchovy po rozvodu/rozvodu s partnerem? Na tuto otázku nám v dotazníku odpovídali otázky č. 8, ve které jsme se ptali, zda respondenti změnilo styl výchovy dítěte/děti po rozvodu/rozvodu s partnerem, ale v následujících dvou otázkách dotazníku pod číslem 9 a 10 jsme se dotazovali, jakou výchovu preferovali před rozvodem/rozchodem a jakou výchovu v současné době preferují.

Tabulka č. 7: Změnil/a jste styl výchovy dítěte/děti po rozvodu/rozchodu s partnerem?

Došlo ke změně stylu výchovy po rozvodu/rozchodu	Četnost	Relativní četnost (%)
ano	44	29%
ne	88	57%
nevím	21	14%
Σ	153	100%

V této popisné otázce nám odpovídali všichni respondenti. Pod otázkou č. 8 nám nejdříve respondenti odpovídali, zda u nich došlo ke změně stylu výchovy dítěte/děti po rozvodu/rozchodu s partnerem, kde 88 (57 %) respondentů uvedlo, že ke změně nedošlo, 44 (29 %) respondentů uvedlo, že došlo ke změně jejich stylu výchovy a 21 (14 %) z nich uvedlo, že neví. Podrobnější odpověď nám dali otázky v dotazníku č. 9 a 10, kde byli přímo respondenti dotazováni na styly výchovy (autokratický, liberální, demokratický) před a po rozvodu/rozvodu. Zde již z výsledků vyplynulo, že 31 (20 %) respondentů změnila styl výchovy a u 122 (80 %) respondentů nedošlo ke změně stylu výchovy. Z toho je patrné, že skupina respondentů, kteří v otázce dotazníku č. 8 uvedli, že „neví“ zda došlo ke změně stylu výchovy, již v otázkách dotazníku č. 9 a 10 přímo uvedli, jaký styl výchovy před a po rozvodu/rozvodu preferují.

P5: Souvisí změna stylu výchovy se změnou postavení, jakožto rodiče v rodině? Odpověď jsme získali v dotazníku pod otázkou č. 11.

Tabulka č. 8: Souvisí změna stylu výchovy se změnou vašeho postavení jakožto rodiče v rodině po rozvodu/rozchodu?

Změna stylu výchovy souvisí se změnou postavení rodiče v rodině	Četnost	Relativní četnost (%)
ano	66	43%
ne	87	57%
Σ	153	100%

U této otázky nás zajímal názor respondentů, zda za změnou stylu výchovy, stojí změna postavení rodiče v rodině po rozvodu/rozchodu. Odpovědělo všech 153 respondentů. Téměř polovina 66 (43 %) respondentů si myslí, že za změnou stylu výchovy stojí změna postavení rodiče v rodině a 87 (57 %) respondentů si nemyslí, že za změnou stylu výchovy stojí jejich změna postavení rodiče v rodině.

P6: Stojí za změnou stylu výchovy finanční situace po rozvodu/rozchodu? Zda za změnou stylu výchovy stojí finanční situace po rozvodu/rozchodu, nám odpověděla otázka č. 12 dotazníku.

Tabulka č. 9: Je změna stylu výchovy zapříčiněna změnou finančních podmínek po rozvodu/rozchodu?

Změna stylu výchovy souvisí se změnou finančních podmínek	Četnost	Relativní četnost (%)
ano	42	28%
ne	111	73%
Σ	153	101%

Z odpovědí respondentů jednoznačně vyplynulo, že za změnou stylu výchovy nestojí jejich finanční situace po rozvodu/rozchodu. 111 (73 %) respondentů uvedlo, že není příčina jejich

změnu stylu výchovy zapříčiněna změnou finanční podmínek po rozvodu/rozchodu, ale pouze 42 (27 %) respondentů, uvedlo, že ano.

P7: Jakou oblast v rodinně rozchod/rozvod zapříčinil?

Tabulka č. 10: Kterou oblast v rodině rozchod/rozvod nejvíce ovlivnil?

Rozchod/rozvod ovlivnil následující oblast	Četnost	Relativní četnost (%)
materiální	8	5%
finanční	31	20%
emocionální	45	30%
funkci rodičů	25	16%
stabilitu rodiny	38	25%
všechny oblasti	6	4%
Σ	153	100%

Nejpočetnější odpovědí byla oblast emocionální, kterou rozchod/rozvod partnerů nejvíce ovlivnil, a na tuto oblast odpovědělo 45 (30 %) respondentů, stabilitu rodiny uvedlo 38 (25 %) respondentů, funkce rodičů uvedlo 25 (16 %) respondentů, na finanční oblast odpovědělo 31 (20 %) respondentů, materiální oblast zasáhlo 8 (5 %) respondentů a všechny oblasti uvedlo pouze 6 (4 %) respondentů.

5.1 Verifikace hypotéz

Hypotéza 1

H1: U otců, kteří mají dítě (děti) v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech, došlo ke změně stylu výchovy častěji než u matek, které mají dítě (děti) svěřené ve výhradní péči.

H₀: Změna stylu výchovy nezávisí na typu rodiče

H_A: Změna stylu výchovy závisí na typu rodiče

K verifikaci hypotézy H1 byla použita data získána v otázkách 1, 5, 7, 9 a 10 dotazníku.

V rámci hypotézy H1 byla testována závislost změna stylu výchovy na typu rodiče.

K testování byl použit *chí-kvadrát test nezávislosti v kontingenční tabulce*. (tabulka č. 11).

K této hypotéze se váže výzkumná otázka vztahová č. **V1: Je změna stylu výchovy rodičů u dětí (dítěte), zapříčiněna tím, zda mají dítě (děti) v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech nebo ve výhradní péči?**

Tabulka č. 11: Kontingenční tabulka a chí-kvadrát: *Změna stylu výchovy*

chí-kvadrát pro kontingenční tabulku = 9,39 stupně volnosti =1 hodnota signifikace p = 0,002		ano	ne	celkem
		n	n	
Rodič	Matka (výhradní péče*)	11	66	77
	Otec (tráví čas**)	18	29	47
	Celkem	29	95	124

* byly zahrnuty ty matky, které mají dítě ve výhradní péči nebo vychovávají samy

** byli zahrnuti otcové, kteří nemají dítě ve výhradní péči, ale tráví s ním pravidelně čas

Typem rodiče je pro účely této hypotézy myšleno rozlišení na matky pečující samostatně (nebo s výhradní péčí) a otce pravidelně se s dětmi stýkající.

Výsledek verifikace

P-hodnota chí-kvadrát testu nezávislosti vyšla 0,002, tedy nižší než 0,05. *Nulová hypotéza byla zamítnuta* ve prospěch hypotézy alternativní. Na hladině významnosti 0,05 byla prokázána závislost změny stylu výchovy na typu rodiče. Závislost dle výsledků v kontingenční tabulce spočívá v tom, že otcové pravidelně se stýkající se svými dětmi změnilo styl výchovy statisticky významně častěji než matky pečující samostatně. Otcové změnu uvedli v 38,3 % případů, matky v 14,3 % případů. Lze tedy učinit závěr, že změna stylu výchovy závisí na tom, zda mají dítě (děti) ve výhradní péči nebo jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech, tudíž na základě empirických dat *přijímáme věcnou hypotézu H1*.

Hypotéza 2

H2: Matky, pečující o dítě (děti) svěřené do jejich výhradní péče, preferují po rozvodu či rozchodu více autoritativní výchovu než výchovu demokratickou (respektující)

H₀: Podíl matek samostatně pečujících/ s výhradní péčí s autoritativní a demokratickou výchovou se neliší.

H_A: Podíl matek samostatně pečujících/s výhradní péčí s autoritativní a demokratickou výchovou se liší.

K verifikaci hypotézy H2 byla použita data získána v otázkách 1, 5 a 10 dotazníku.

V rámci hypotézy H2 byl testován podíl matek samostatně pečujících/s výhradní péčí s autoritativní výchovou a demokratickou výchovou. K testování byl použit *chí-kvadrát dobré shody*. (tabulka č. 12).

K této hypotéze se váže výzkumná otázka vztahová č. **V2: Je autoritativní výchova více preferována matky, pečující o dítě (děti), které jim byly svěřeny do jejich výhradní péče?**

Tabulka č. 12: Chí-kvadrát test dobré shody: Podíl matek s autoritativní a demokratickou výchovou pečujících o dítě/děti svěřené výhradně do jejich péče

autoritativní výchova		demokratická výchova		<p>chí-kvadrát = 28,52</p> <p>stupně volnosti = 1</p> <p>hodnota signifikace p-hodnota = 0,000</p>
n	%	n	%	
13	18,3	58	81,7	

*71 matek (6 které praktikují liberální výchovu nezapočítáno)

Výsledek verifikace

P-hodnota testu dobré shody vyšla s ohledem na 3 desetinná místa nulová, tedy nižší než 0,05. *Nulová hypotéza byla zamítnuta* ve prospěch hypotézy alternativní. Na hladině významnosti 0,05 byl prokázán rozdíl v podílech matek (samostatně pečujících/s výhradní péčí) s autoritativní a demokratickou výchovu. Demokratickou výchovu matky praktikují statisticky významně častěji než autoritativní. V rámci všech matek, které praktikují jeden z těchto dvou stylů výchovy, bylo 18,3 % matek s autoritativní výchovou a 81,7 % s demokratickou výchovou. Na základě tohoto zjištění *přijímáme věcnou hypotézu H2*.

H3: Otcové dětí (dítěte) starších nad 8 let, preferují více respektující výchovu (demokratickou) než výchovu autoritativní, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech.

H₀: Podíly otců s autoritativní a demokratickou výchovou, pravidelně se stýkajících se svými dětmi nad 8 let, se neliší.

H_A: Podíly otců s autoritativní a demokratickou výchovou, pravidelně se stýkajících se svými dětmi nad 8 let, se liší.

K verifikaci hypotézy H3 byla použita data získána v otázkách 1, 3 a 7 dotazníku.

V rámci hypotézy H3 byl testován podíl otců pečujících o dítě nad 8 let jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech s autoritativní výchovou a demokratickou výchovou. K testování byl použit *chí-kvadrát dobré shody*. (tabulka č. 13).

K této hypotéze se váže výzkumná otázka vztahová č. **V3: Je respektující výchova více preferována u dětí (dítěte) starších nad 8 let, otcí, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech?**

Tabulka č. 13: Chí-kvadrát test dobré shody: *Podíl otců s autoritativní a demokratickou výchovou u dětí nad 8 let, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech*

autoritativní výchova		demokratická výchova		<p>chí-kvadrát = 9,31</p> <p>stupně volnosti = 1</p> <p>p-hodnota = 0,002</p>
n	%	n	%	
1	7,7	12	92,3	

Výsledek verifikace

P-hodnota testu dobré shody vyšla 0,002, tedy nižší než 0,05. *Nulová hypotéza byla zamítnuta* ve prospěch hypotézy alternativní. Na hladině významnosti 0,05 byl prokázán rozdíl v podílech otců s dětmi nad 8 let (pravidelně se stýkajících se svými dětmi) s autoritativní a demokratickou výchovou. Demokratickou výchovu otcové dětí nad 8 let praktikují statisticky významně častěji než autoritativní, a proto *přijímáme věcnou hypotézu H3*. V rámci všech otců, kteří praktikují jeden z těchto dvou stylů výchovy na svých dětech starších 8 let, bylo 7,7 % otců s autoritativní výchovou a 92,3 % otců s demokratickou výchovou.

Původní záměr, kdy jsme chtěli pomocí hypotézy ověřit podíly otců s autoritativní a demokratickou výchovou, pravidelně se stýkajících se svými dětmi nad 12 let, nám z důvodu nedostatečného množství respondentů nepodařilo ověřit.

Z následujících dat nám bylo umožněno vytvořit následující *pomocnou* hypotézu:

H3: Otcové dětí (dítěte) preferují více respektující výchovu (demokratickou) než výchovu autoritativní, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech.

H₀: Podíly otců s autoritativní a demokratickou výchovou, pravidelně se stýkajících se svými dětmi, se neliší.

H_A: Podíly otců s autoritativní a demokratickou výchovou, pravidelně se stýkajících se svými dětmi, se liší.

K verifikaci hypotézy H3 byla použita data získána v otázkách 1 a 7 dotazníku.

V rámci hypotézy H3 byl testován podíl otců pečující o dítě/děti jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech s autoritativní výchovou a demokratickou výchovou. K testování byl použit *chi-kvadrát dobré shody*. (tabulka č. 14).

K této hypotéze by se vztahovala otázka vztahová č. **Vx: Je respektující výchova více preferována u dětí (dítěte) otci, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech?**

Tabulka č. 14: Chi-kvadrát test dobré shody: *Podíl otců s autoritativní a demokratickou výchovou u dětí/dítěte, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech*

autoritativní výchova		demokratická výchova		chi-kvadrát = 25,97 stupně volnosti = 1 p-hodnota = 0,000
n	%	n	%	
3	8,1	34	91,9	

Výsledek verifikace

P-hodnota testu dobré shody vyšla s ohledem na 3 desetinná místa nulová, tedy nižší než 0,05. Nulová hypotéza byla zamítnuta ve prospěch hypotézy alternativní. Na hladině významnosti 0,05 byl prokázán rozdíl v podílech otců (pravidelně se stýkajících se svými dětmi) s autoritativní a demokratickou výchovou. Demokratickou výchovu otcové praktikují statisticky významně častěji než autoritativní, a proto *přijímáme věcnou hypotézu H3*. V rámci všech otců, kteří praktikují jeden z těchto dvou stylů výchovy, bylo 8,1 % otců s autoritativní výchovou a 91,9 % otců s demokratickou výchovou.

H4: Nejčastěji je u dětí do 12 let využívána autoritativní výchova ze strany matky, které mají děti (dítě) svěřeny do své výhradní péče než u jejich otců.

H₀: Praktikování autokratické výchovy na dětech do 12 let nezávisí na typu rodiče.

H_A: Praktikování autokratické výchovy na dětech do 12 let závisí na typu rodiče.

K verifikaci hypotézy H3 byla použita data získána v otázkách 1,3,5,7 a 10 dotazníku.

V rámci hypotézy H3 byl testován podíl matek s autoritativní výchovou pečující o děti/dítě do 12 let svěřené do jejich výhradní péče a s otci u nichž děti/dítě tráví čas. K testování byl použit *chi-kvadrát dobré shody*. (tabulka č. 15).

K této hypotéze se váže výzkumná otázka vztahová č. **V4: Je ze strany matky, u dětí (dítěte) do 12 let svěřených do jejich výhradní péče, častěji využívána autoritativní výchova?**

Tabulka č. 15: Kontingenční tabulka a chí-kvadrát test: *Podíl matek a otců s autoritativní výchovou pečující o děti/dítě svěřené do jejich výhradní péče (tráví čas)*

chí-kvadrát pro kontingenční tabulku = 1,39 stupně volnosti = 1 p-hodnota = 0,239		Autoritativní výchova		
		ano	ne	celkem
		n	n	
Rodič	Matka (výhradní péče*)	9	48	57
	Otec (tráví čas**)	3	36	39
	Celkem	12	84	96

* byly zahrnuty ty matky, které mají dítě ve výhradní péči nebo vychovávají samy

** byli zahrnuti otcové, kteří nemají dítě ve výhradní péči, ale tráví s ním pravidelně čas

Výsledek verifikace

P-hodnota chí-kvadrát testu nezávislosti vyšla 0,091, tedy vyšší než 0,05. *Nulová hypotéza nebyla zamítnuta*. Na hladině významnosti 0,05 nebyla prokázána závislost výskytu autokratické výchovy dětí do 12 let na typu rodiče. Dle výsledků v kontingenční tabulce bylo zjištěno, že otcové pravidelně se stýkající se svými dětmi do 12 let praktikují autoritativní výchovu v 7,7 % případů, zatímco matky pečující samostatně v 15,9 % případů. Zjištěný rozdíl tedy činil 8,2 % procentních bodů, dle chí-kvadrát testu, ale nebyl statisticky významný. *Věcná hypotéza H4 byla v tomto případě zamítnuta*.

V přílohách (Příloha P II) jsme vytvořili tabulky se styly výchovy před rozvodem a po rozvodu, zvláště pro obě skupiny zájmu, tzn. matka pečující sama o dítě/děti a otec stýkající se s dětmi. Tučně zvýrazněné četnosti znamenají, že styl výchovy zůstal stejný.

5.2 Dílčí cíle a jejich interpretace

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jaký typ výchovy převládá u rodičů dětí (dítěte) svěřených po rozvodu či rozchodu do jejich výhradní péče. K tomuto cíli nám pomohly dílčí výzkumné cíle.

Dílčí cíl 1: *Zjistit, zda u otců, kteří nemají svěřené dítě (děti) do výhradní péče došlo ke změně stylu jejich výchovy*

K danému cíli jsme stanovili výzkumnou otázku P4, P5, V3 a na to navazující H1.

Z analýzy získaných dat vyplynulo, že změna stylu výchovy nastala u více jak 57% respondentů po rozchodu/rozvodu s partnerem, ale z podrobnější analýzy, kde byli přímo respondenti dotazováni na styly výchovy před a po rozchodu/rozvodu, bylo zjištěno, že ve skutečnosti ke změně výchovy došlo pouze u 20 % dotazovaných. Zda za změnou stylu výchovy stojí změna postavení rodiče v rodině, si myslí pouze 43 % respondentů, ale největší vliv na změnu stylu výchovy je změna finančních podmínek rodičů v rodině. Kdy dochází dlouhodobě ke snížení životního standardu v rodinách a omezení výdajů za kroužky pro děti, zábavu a vzdělání. Zároveň změna stylu výchovy je zapříčiněna tím, zda mají dítě (děti) v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech nebo ve výhradní péči. Nejčastěji dochází ke změně stylu výchovy u otců, kteří tráví s dítětem čas pravidelně, ale nemají je ve výhradní péči.

Dílčí cíl 2: *Zjistit, zda u matek, které mají svěřené dítě (děti) do výhradní péče preferují více autoritativní výchovu než výchovu demokratickou (respektující)*

K danému cíli jsme stanovili výzkumnou otázku V2 a na to navazující H2.

Z provedeného výzkumného šetření vyplynulo, že z celkového počtu 153 respondentů má 77 respondentek (matek) dítě (děti) ve výhradní péči. 6 z těchto matek preferuje liberální výchovu, pouze 13 z nich upřednostňuje autoritativní výchovu a většina z nich tj. 58 matek uplatňuje při výchově svých dětí demokratickou výchovu. Na základě analýzy dat byl prokázán rozdíl v podílu matek s autoritativní a demokratickou výchovou. Demokratická výchova je matkami praktikována statisticky významně častěji než autoritativní, což nám poukazuje na současný trend, kdy je víceméně na ústupu, tradiční autoritativní výchova, která v sobě zahrnuje fyzické tresty.

Dílčí cíl 3: *Zjistit, zda u dětí nad 8 let je více otci preferována respektující (demokratická) výchova než výchova autoritativní*

K danému cíli jsme stanovili výzkumnou otázku V3 a na to navazující H3.

Za pomoci statistických výpočtů byl prokázán rozdíl v podílu otců s dětmi nad 8 let (pravidelně se stýkajících se svými dětmi) s autoritativní a demokratickou výchovou. Do této kategorie respondentů se do našeho výzkumu zapojilo 13 otců. Jen 7,7 % z nich používá autoritativní výchovu a 92,3 % preferuje demokratickou výchovu. Původní záměr, kdy jsme chtěli oslovit otce, kteří se pravidelně stýkají se svými dětmi nad 12 let, se nám nepodařilo z důvodu malého počtu respondentů, kteří se do daného výzkumu zapojili. Proto jsme původní hypotézu zaměřující se na otce pravidelně stýkající se svými dětmi nad 12 let rozdělili na dvě hypotézy, jednu jako hlavní a druhou jako doplňující, která nám nerozděluje věkovou kategorií dětí. Do této kategorie bylo zahrnuto 37 otců, z nich 91,9 % otců dává přednost demokratické výchově a pouze 8,1 % z nich uplatňuje autoritativní výchovu. Proto u obou hypotéz byl prokázán podíl otců, kteří preferují demokratickou výchovu před autoritativní.

Dílčí cíl 4: *Zjistit, zda u dětí do 12 let je ze strany matky využívána nejčastěji autoritativní výchova než respektující (demokratická)*

K danému cíli jsme stanovili výzkumnou otázku V4 a na to navazující H4.

Na základě analýzy podílu matek a otců s autoritativní výchovou pečující o dítě (dětí) svěřené do jejich výhradní péče nebyla prokázána závislost. Tato kategorie zahrnovala 96 respondentů, z toho 57 matek a 39 otců. Autoritativní výchovu upřednostňovalo pouze 15,8 % matek a 7,7 % otců a ve větší míře opět upřednostňovalo demokratickou výchovu, a to u matek v 84,2 % a u otců v 92,3 %.

6 VÝSLEDEK VÝZKUMU A DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Z uvedeného výzkumu vyplynulo, že po rozvodu/rozchodu převládá nejčastěji demokratická výchova. Tento styl výchovy převládal i před rozvodem/rozchodem partnerů. Po rozvodu/rozchodu rodičů/partnerů došlo ke změně stylu výchovy pouze u 20 % dotazovaných, a to na základě skutečností, jakými je změna finanční situace jednoho z rodičů, a to nejčastěji u matek, které tak změnili styl výchovy na autoritativní. U otců, kteří se dítětem/děti pravidelně stýkají, změnili styl výchovy a preferují více demokratickou výchovu, a to proto, že vztah mezi otcem a dítětem je omezen na určité dny v týdnu a dochází tím k odcizení/ochladnutí vztahu mezi otcem a dítětem. Otec má pak pocit, že musí dítěti/dětem nutně něco vynahradit, že musí dohnat ztracený čas, a tak dává přednost demokratické výchově. Společně trávený čas se snaží milující otec vymyslet tak, aby byl pro dítě atraktivní a zajímavý, připravuje překvapení, výlety. Vzhledem k podstatně menšímu společně trávenému času se snaží děti rozmazlovat, být laskavější a vstřícnější, více usilují o důvěru dítěte, která byla rozvodem/rozchodem narušena.

Naproti tomu matky, které mají dítě/děti ve výhradní péči, mají ztíženou pozici, protože výchova leží převážnou dobu na nich. Nemohou dítě/děti tolik rozmazlovat, jezdit jen po výletech a být vždy na ně milé a vstřícné. Matka i dítě/děti mají povinnosti plynoucí z každodenních rituálů, jakými jsou škola, práce, kroužky, učení, úklid, vaření, praní, domácí práce a další, a ty samozřejmě přináší problémové situace, které nemusí být vždy příjemné řešit. Matka převážnou dobu trávenou s dítětem, musí vychovávat, což znamená nejen chválit, ale také dítě pokárat, že něco neudělalo právě správně. Matky se setkávají s nedostatkem finančních prostředků a z toho důvodu mívají často dvě i více zaměstnání. V důsledku toho dochází k vyčerpání a omezení času stráveného s dítětem, kdy může docházet k odcizení a problémům v chování dítěte. Může se stát, že dítě vyhodnotí, že je být příjemnější s otcem, protože je s ním větší zábava a méně povinností.

Rozvod/rozchod je velmi náročné období, které zasáhne nejen rodiče, ale i děti. Děti nesou rozvod/rozchod velmi špatně, a to i v případě, že se rodiče dokáží domluvit a navzájem se neshazují. Dítě tuto situaci bere jako zklamání a ztrátu jistoty, kterou mu oba rodiče-rodina poskytovali. Je důležité, aby rodiče vnímali dítě a jeho potřeby jak v situaci před rozvodem, tak i po rozvodu. Nezatahovat jej do svých problémů, nesoutěžít o něj, ale více s ním hovořit o vzniklé situaci, pocitech a komunikovat spolu.

Otevřená komunikace by měla nejlépe probíhat s oběma rodiči, dítě by mělo mít pocit, že se může zeptat na cokoli, co mu bude zajímat nebo trápit. K dítěti bychom měli být upřímní a pravdomluvní, jen tak nám dítě bude moci důvěřovat.

Aby nedošlo k negativním projevům při výchově dítěte – zatvrzení, vzdoru, zhoršenému prospěchu, zlosti, odmlouvání a jiným negativním dopadům na jeho chování, je důležité si všimnout jeho chování, jak se projevuje, a mluvit o tom, jak se cítí. Rozvod/rozchod je pro dítě velmi těžké období, cítí se zmateně, nerozumí tomu, co se děje, má strach. Proto je důležité na toto chování reagovat, ale ne kriticky a káravě, netrestat, ale snažit se být vstřícný, popsat situaci, aby se dítě nezatvrdilo a nepřestalo s námi komunikovat a svěřovat se nám.

Další důležitou věcí je umět přiznat chybu a umět se omluvit například za to, že jsem měl/a špatnou náladu, protože i pro mě je to těžké, raději popsat to co cítím a mé chování než se chovat k dítěti odměřeně.

Dítě by v žádném případě nemělo být prostředníkem a slýchat negativní komentáře na oba své rodiče.

Jednou z možností, jak předejít těmto negativním vlivům, je mít dítě/děti v tzv. „střídavé péči“, která se u nás pomalu začíná častěji využívat a právní řád ji umožňuje teprve od roku 1989, i když má své odpůrce i příznivce. O střídavou péči se často prosazují otcové, tak aby dítě bylo stejně dlouhý čas u každého z rodičů. Z našeho výzkumu vyplynulo, že tuto možnost využívá 32 % respondentů.

Sociální pedagogika se nezaměřuje pouze na mimoškolní výchovu, ale zaměřuje se i na poradenství a pomoc v různých životních situacích, zabývá se prevencí před různými patologickými jevy u dětí, které jsou nejčastěji zapříčiněny sociálními poměry v rodinách, nejednotností ve výchovném působení, přílišnou zaměstnaností rodičů nebo jejich lhostejností vůči dětem. Využití jejich služeb by přineslo rodičům a dětem pomoc v předcházení negativních dopadů z rozvodů a rozchodů.

Výzkum nám ale také potvrdil současný trend, kdy je víceméně na ústupu tradiční autoritativní výchova, která nahrazována výchovou demokratickou. Tento trend je pozitivně vnímán celou společností, i když není zcela pevně ukotven, tak aby se zcela přestaly používat fyzické tresty na dětech.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá problematikou rozvodu/rozchodu a možnou změnou výchovy v důsledku rozpadu/rozvratu vztahu rodičů.

V teoretické části jsme vysvětlili základní pojmy, týkající se tématu výchova, rodičovství, partnerství, rozvod/rozchod. Snažili jsme se přiblížit současný pohled na rodinu a specifikovat její význam. V další části jsme se věnovali rodině a výchově, okrajově popisem funkční rodiny a více jsme se zaměřili na výchovu v dysfunkční rodině. V poslední část popisujeme rozvod/rozchod a jeho důsledky na výchovu pro rozvodu/rozchodu. V empirické části diplomové práce jsme snažili zjistit jaký styl výchovy převládá u rodičů po rozvodu/rozchodu, a to za pomoci kvantitativně orientovaného výzkumu, pomocí dotazníkového šetření.

Hlavním cílem praktické části bylo, na základě analýzy získaných dat, zjistit, jaký typ výchovy převládá u rodičů dětí/dítěte svěřených po rozvodu/rozchodu do jejich výhradní péče. Za tímto účelem jsme stanovili dílčí výzkumné cíle, výzkumné otázky popisné a vztahové. Následně byly stanoveny čtyři hypotézy, ke kterým jsme zvolili hypotézy nulové a alternativní. U hypotézy číslo 3 došlo k její nové formulaci, jelikož původní znění hypotézy číslo 3 se nám z důvodu nedostatečného množství respondentů nepodařilo ověřit. Ověření stanovených hypotéz jsme provedli na základě chí-kvadrátu testu nezávislosti pomocí kontingenční tabulky a chí-kvadrátu testu dobré shody. Jako výzkumný vzorek byli osloveni respondenti pomocí metody sněhové koule a kterého se zúčastnilo celkem 153 respondentů.

Z výsledků dotazníkového šetření, a především verifikace výzkumných hypotéz, jsme došli k závěru, že byly prokázány tři ze čtyř stanovených hypotéz. Analýza nám odhalila problém se změnou stylu výchovy, a to na základě finančních podmínek rodičů, kdy dojde ve většině případů k poklesu jejich rodinných příjmů, které mají ve většině případů vliv na změnu stylu výchovy, a současně dochází ke změně stylu výchovy u druhého z rodičů, který má dítě/děti v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech.

Z našeho výzkumu vyplynulo, že změna stylu výchovy je závislá na finančních prostředcích toho z rodičů, který má dítě/děti svěřené do své výhradní péče. Dlouhodobě diskutovaným problémem je situace, kdy dochází k neplnění vyživovací povinnosti ze strany druhého rodiče vůči svým dětem, a proto dochází k nedobrovolné změně stylu výchovy, u rodiče, který má dítě/děti svěřeny do výhradní péče, a který nemůže finanční situaci rodiny sám zvládnout. A naopak je situace opačná, kdy u druhého rodiče dochází ke změně stylu

výchovy z důvodu rozmazlování, získání pozornosti dítěte/děti dárky, výlety a jinými výhodami, které si nemůže dovolit rodič u kterého je dítě/děti ve výhradní péči. U obou rodičů by měl vždy převažovat stejný styl výchovy, tak aby rozvod/rozchod rodičů měl co nejmenší negativní dopad na dítě/děti.

Rozvod/rozchod s sebou nese spoustu negativních dopadů a mezi jinými ovlivňuje oblast emocionální, kterou v našem výzkumu potvrdilo 29 % respondentů, na druhém místě byla ovlivněna stabilita rodiny a na třetím místě rozvod/rozchod ovlivnil finanční rovnováhu rodiny.

Problematika změny stylu výchovy u dítěte/děti po rozvodu/rozchodu rodičů je velmi obtížná. Samotný rozvod/rozchod rodičů je vždy pro dítě/děti složitou životní situací, se kterou se jen velmi těžce vyrovnávají a je důležité, aby nedocházelo k dalším nežádoucím změnám, které budou mít za následek negativní dopad na současný, ale i jejich budoucí život dítěte/děti. Úkolem rodičů je především zajistit jednotný styl výchovy a citlivý přístup k dětem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ARNOLDOVÁ, A. *Sociální péče: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 9788024751481.
- BAŠTECKÁ, Bohumila, ed. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7367-470-0.
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1997, 415 s. ISBN 80-7066-534-3.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
- ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů ČR*. 2012.
- DOBRUŠOVÁ, E A kol. 2012. Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů. *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR* [online]. [cit. 2019-01-31]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/14824/konflikty.pdf>
- DUNOVSKÝ, J. a kolektiv. *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*. 1. vydání. Praha: Grada. 1999. 284 s. ISBN 80-7169-254-9.
- FRANCOVÁ, M. a kol., *rozchody a zánik partnerství*. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Právní rukověť (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-500-9.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál. 2000. s. 512. ISBN 80-7178-303-X.
- HILL, Grahame. *Moderní psychologie: hlavní oblasti současného studia lidské psychiky*. Praha: Portál, 2004. 284 s. ISBN 80-7178-641-1. HODEK, J. 2015. Mimosoudní dohoda rodičů o styku s dítětem. *Právní prostor* [online]. [cit. 2019-01-31]. Dostupné z: <https://www.vzory.cz/vzory/rodina-manzelstvi/mimosoudni-dohoda-rodicu-o-styku-s-ditetem/#.XFLznlxKhM1>
- HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Rodinné právo*. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

- LACA, Slavomír. *Výchova - rodina - hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013. 223 s. ISBN 978-80-87182-32-1.
- LINHART, J. a kolektiv. *Velký sociologický slovník*. Sv. 1, A-O. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- MALINSKÁ, J. *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 173 s. ISBN 80-7277-295-3.
- MARHÁNKOVÁ, J. a kol. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 9788074191428.
- MARHOUNOVÁ, Jana. *Od osamění k nové rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Knihy pro rodiče (SPN).
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 5. vydání. Praha: Portál. 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-325-3.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vydání. Praha: Grada, 2002, 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 164 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vydání. Sociologické nakladatelství. Praha: Slon, 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58.
- NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0342-1.
- NOVÁK, T. a kol. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada, 2007. Psyché (Grada). ISBN 9788024714493.
- NOVOTNÝ, P. *Nový občanský zákoník - Rodinné právo*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 9788027196371.
- ORVIN, H., G. *Dospívání: Kniha pro rodiče*. 1. vydání. Praha: Grada. 2001. 180 s. ISBN 80-247-0124-3.
- PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. Sv. 2, P – Ť. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. 749-1627 s. ISBN 80-7184-310-5.

- POUPĚTOVÁ, Š. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]*. Praha: Grada, 2009. Psychologie pro každého. ISBN 9788024720463.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 5. vydání. Praha: Portál, 2008. 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- SOBOTKOVÁ, I., REITEROVÁ, E., HURNÍKOVÁ, K. Rozdíly mezi otci a matkami v pohledu na fungování rodiny, v životní spokojenosti a rovnováze mezi prací a rodinou. *Československá psychologie*. Praha: Psychologický ústav AV ČR, 2011, 2(55), s. 139-151. ISSN 0009-062x.
- ŠATAVA, J. 2015. Analýza ekonomických důsledků rozvodu pro ženy a muže. *Vláda ČR* [online]. [cit. 2019-01-31]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/tiskove-informace/analyza-ekonomickych-dusledku-rozvodu-pro-zeny-a-muze-134412/>
- ŠPAŇHELOVA, I. *Dítě a rozvod rodičů*. 1. vydání Praha: Grada, 2010. 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0
- ŠŤASTNÁ, A. *Rozvody a děti: vliv rozvodu rodičů na životní dráhu dětí*. In *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2006.
- VACÍNOVÁ, M. a LANGOVÁ, M.. *Vybrané kapitoly z psychologie*. V Praze: Československý spisovatel, 2011. 159 s. ISBN 978-80-7459-014-6.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

Seznam internetových zdrojů

- Fertility rate, total (births per woman) | Data. *World Bank Open Data* | Data [online]. Copyright © 2019 The World Bank Group, All Rights Reserved. [cit. 02.04.2019]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=CZ>
- Aktuální populační vývoj v kostce | ČSÚ. *Český statistický úřad* | ČSÚ [online]. © 2019 [cit. 02.04.2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>
- Demografie. *Demografie*. [online]. © 2008 [cit. 02.04.2019]. Dostupné z: https://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=546
- Čísla (časopis Sociální práce) . *Časopis Sociální práce/Sociálna práca* [online]. Copyright © 2012, Sociální práce, tel. [cit. 02.04.2019]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/index.php?sekce=2&ukol=detail&id=43&clanekid=36>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

aj. – a jiné

apod. – a podobně

SJM – společné jmění manželů

tj. – tj.

tzn. – to znamená

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 (©Hartlová, 2004, s. 184).....	15
Obrázek č. 2 Vývoj porodnosti ve světě - počet dětí na jednu ženu (zdroj: data.worldbank.org).....	17
Obrázek č. 3 Vývoj porodnosti v ČR – počet dětí na jednu ženu (zdroj: data.worldbank.org).....	18

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Pohlaví respondentů.....	54
Tabulka č. 2: Počet dětí.....	54
Tabulka č. 3: Věk dětí/dítěte.....	55
Tabulka č. 4: Jak jste se s partnerem domluvili na výchově/péči o dítě/děti po rozvodu/rozchodu?	55
Tabulka č. 5: V jaké péči je/jsou dítě/děti po rozvodu/rozchodu s partnerem?	56
Tabulka č. 6: Jak byl upravený styk soudem?	56
Tabulka č. 7: Změnil/a jste styl výchovy dítěte/dětí po rozvodu/rozchodu s partnerem?	57
Tabulka č. 8: Souvisí změna stylu výchovy se změnou vašeho postavení jakožto rodiče v rodině po rozvodu/rozchodu?	58
Tabulka č. 9: Je změna stylu výchovy zapříčiněna změnou finančních podmínek po rozvodu/rozchodu?	58
Tabulka č. 10: Kterou oblast v rodině rozchod/rozvod nejvíce ovlivnil?.....	59
Tabulka č. 11: Kontingenční tabulka a chí-kvadrát: <i>Změna stylu výchovy</i>	60
Tabulka č. 12: Chí-kvadrát test dobré shody: <i>Podíl matek s autoritativní a demokratickou výchovou pečujících o dítě/děti svěřené výhradně do jejich péče</i>	62
Tabulka č. 13: Chí-kvadrát test dobré shody: <i>Podíl otců s autoritativní a demokratickou výchovou u dětí nad 8 let, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech</i>	63
Tabulka č. 14: Chí-kvadrát test dobré shody: <i>Podíl otců s autoritativní a demokratickou výchovou u dětí/dítěte, které jsou u nich v péči jednou za 14 dní nebo v jiných časových intervalech</i>	64
Tabulka č. 15: Kontingenční tabulka a chí-kvadrát test: <i>Podíl matek a otců s autoritativní výchovou pečující o děti/dítě svěřené do jejich výhradní péče (tráví čas)</i>	65

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Příloha P II: Kontingenční tabulka: matky pečující samy;

Kontingenční tabulka: otcové pravidelně se stýkající;

Kontingenční tabulka: všechny skupiny (včetně střídavé péče atd.)

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážený/á respondente/ko,

jsem studentkou UTB Zlín obor sociální pedagogika a předkládám Vám tento dotazník, který je součástí mého DP. Dovoluji si Vás tímto požádat o vyplnění dotazníku, jehož cílem je zjistit poznatky a názory na Současnou výchovu dětí v porozvodové situaci.

Tento dotazník slouží výlučně pro potřeby DP, je anonymní, proto Vás prosím o pravdivé a otevřené odpovědi na každou otázku. V závěrech výzkumu se objeví jen ve formě souhrnných údajů, které vylučují jakoukoli identifikaci jednotlivce. Při vyplňování, prosím, označte vždy jen jednu odpověď.

Děkuji za Váš čas.

1. Pohlaví?
 - A) Žena
 - B) Muž

2. Kolik máte dětí?
 - A) 1
 - B) 2
 - C) 3 a více

3. Uveďte věk dítěte/děti

4. Jak jste se s partnerem domluvili na výchově/péči o dítě/děti po rozvodu?
 - A) Soudně
 - B) Vzájemnou domluvou

5. V jaké péči je/jsou dítě/děti po rozvodu/rozchodu s partnerem?
 - A) Výlučná péče matky
 - B) Výlučná péče otce
 - C) Střídavá péče
 - D) Vychovávám děti sám/sama (partner nejeví o děti zájem)

6. Jak byl upravený styk soudem?

A) 1x za 2 týdny o víkendu

B) 1x týdně o víkendu

C) celý sudý týden od PO – NE

D) celý lichý týden od PO – NE

E) v určité dny v týdnu (uved'te jaké dny):

F) střídavá péče

G) nebylo mi umožněno se s dětmi vídat

H) jinak:.....

7. Jak často se skutečně stýkáte s dětmi?

A) 1x za 2 týdny o víkendu

B) 1x týdně o víkendu

C) celý sudý týden od PO – NE

D) celý lichý týden od PO – NE

E) v určité dny v týdnu (uved'te jaké dny) :

F) střídavá péče

G) nebylo mi umožněno se s dětmi vídat

H) jinak:.....

8. Změnil/a jste styl výchovy dítěte/děti po rozvodu/rozchodu s partnerem?

A) Ano

B) Ne

C) Nevím

9. Jakou výchovu jste před rozchodem/rozvodem preferovali?

- A) Autokratický (úcta k autoritě, příkazy, tresty, jasně daná pravidla)
- B) Liberální (volný styl výchovy, téměř žádné požadavky na dítě)
- C) Demokratický (společně nastavené hranice, pochvaly, důslednost, motivace)

10. Jakou výchovu v současné době preferujete??

- A) Autokratický (úcta k autoritě, příkazy, tresty, jasně daná pravidla)
- B) Liberální (volný styl výchovy, téměř žádné požadavky na dítě)
- C) Demokratický (společně nastavené hranice, pochvaly, důslednost, motivace)

11. Souvisí změna stylu výchovy se změnou vašeho postavení jakožto rodiče v rodině po rozvodu či rozchodu?

- A) Ano
- B) Ne

12. Je změna stylu výchovy zapříčiněna změnou finančních podmínek po rozvodu/rozchodu?

- A) Ano
- B) Ne

13. Kterou oblast v rodinně rozchod/rozvod nejvíce ovlivnil?

- A) Materiální
- B) Finanční
- C) Emocionální
- D) Funkce rodičů
- E) Stabilitu rodiny

PŘÍLOHA P II:

Kontingenční tabulka: matky pečující samy

Výchova po rozvodu:		autoritativní	liberální	demokratická	celkem
Výchova před rozvodem	autoritativní	8	0	3	11
	liberální	1	5	2	8
	demokratická	4	1	53	58
	celkem	13	6	58	77

Kontingenční tabulka: otcové pravidelně se stýkající s dětmi

Výchova po rozvodu:		autoritativní	liberální	demokratická	celkem
Výchova před rozvodem	autoritativní	2	2	5	9
	liberální	0	3	5	8
	demokratická	1	5	24	30
	celkem	3	10	34	47

Kontingenční tabulka: všechny skupiny (včetně střídavé péče atd.)

Výchova po rozvodu:		autoritativní	liberální	demokratická	celkem
Výchova před rozvodem	autoritativní	11	2	9	22
	liberální	1	10	7	18
	demokratická	6	6	101	113
	celkem	18	18	117	153